

EKONOMSKE POSLJEDICE DEMOGRAFSKIH PROMJENA STANOVNIŠTVA REPUBLIKE HRVATSKE I MEĐUNARODNE USPOREDBE

Bogdanović, Dominik

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:906932>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**



Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet
Sveučilišni prijediplomski studij Financijski menadžment

Dominik Bogdanović

**EKONOMSKE POSLJEDICE DEMOGRAFSKIH PROMJENA STANOVNIŠTVA
REPUBLIKE HRVATSKE I MEĐUNARODNE USPOREDBE**

Završni rad

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Nataša Drvenkar

Osijek, 2023.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Economics and Business in Osijek
Undergraduate Study Financial Management

DOMINIK BOGDANOVIĆ

**ECONOMIC CONSEQUENCES OF DEMOGRAPHIC CHANGES IN THE
POPULATION OF THE RH AND INTERNATIONAL COMPARISONS**

Final paper

Osijek, 2023

IZJAVA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA,
SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I
ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rezultat osobnog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenju literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje i referiranje njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu nositelj svih prava intelektualnog vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom Creative Commons imenovanja – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj radu institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, NN 119/2022)
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Dominik Bogdanović

JMBAG: 0010231150

OIB: 72889626305

e-mail za kontakt: dominikbogdanovic035@gmail.com

Naziv studija: Financijski menadžment

Naslov rada: Ekonomske posljedice demografskih promjena stanovništva Rh i međunarodne usporedbe

Mentor/mentorica rada: izv.prof.dr.sc Nataša Drvenkar

U Osijeku, 2023. godine

Potpis



SAŽETAK

Republika Hrvatska ima nepovoljne demografske trendove, koji su najvećim dijelom nastali zbog niskog nataliteta, starenja stanovništva, ali i ostalih eksternih šokova poput kriza i ratova. Zemlje Europske unije poput Italije i Njemačke također imaju nepovoljne demografske trendove, ali se razlikuju od Republike Hrvatske po znatno višem ekonomskom razvoju i dugoročnom pronatalitetnom politikom koju, ipak, Republika Hrvatska (izuzev nepovoljnije ekonomske situacije) nije imala sve do 1996. godine usvajanjem Nacionalnog programa demografskog razvitka Republike Hrvatske. Unatoč činjenici kako je, djelomično, napredak učinjen od tada (primjerice, prijedlozi mjera populacijske politike iz 2018., Demografske mjere jedinica lokalne i regionalne samouprave, 2023., i prethodnih godina, točnije od 2020.), ipak, kao da se „zakasnilo“. Značajniji pozitivni demografski pomaci nisu uočeni (iako su neki dijelovi demografske politike urodili pozitivnim ishodima, a o kojima će biti više riječi u nastavku rada). Kako bi predmet istraživanja bio jasniji, nužno ga je staviti i u kontekst problema o kojemu se raspravlja. Naime, neminovna je činjenica kako se s demografskim izazovima suočavaju gotovo sve razvijene zemlje EU (pa i svijeta), jer su ti demografski problemi „odraz suvremenog napretka“, odnosno često ekonomskog razvoja (iako bi se učinilo kako ekonomski rast i razvoj prirodno nose i demografsku obnovu). Ipak, nije svugdje „ekonomski rast i razvoj“ isti. U Republici Hrvatskoj su nepovoljni ekonomski trendovi i svojevrsne nepovoljne vremenske dinamike „biti u krivo vrijeme na krivom mjestu“ (misleći pri tome na Domovinski rat, tranziciju, odgođen ulazak u EU, financijsku i ekonomsku krizu) doveli do problema s nedostatkom radne snage, a koja je dovela do uvoza radne snage i predstavlja problem za cjelokupno gospodarstvo (nažalost, ona nije odraz rasta produktivnosti i zaposlenosti domaćeg stanovništva, a time i manjkavosti stanovništva koje se već nije zaposlilo) i sastavnice BDP-a kao što su državna potrošnja i investicije. Kako bi demografske mjere bile uistinu djelotvorne, nužno je analizirati demografske probleme i njihove utjecaje na tržište rada, obrazovanje, mirovinski sustav i potrošnju. Utjecaj pronatalitetne politike je u pravilu dugoročnog karaktera, a iz toga proizlazi kompleksnost tog problema i odgađanja djelovanja.

Ključne riječi: demografija, utjecaj demografskih trendova na gospodarstvo, Republika Hrvatska

ABSTRACT

The Republic of Croatia has an unfavorable demographic trend, mainly due to the low birth rate, the aging of the population, but also due to other external shocks such as crises and wars. Countries of the European Union such as Italy and Germany also have unfavorable demographic trends, but they differ from the Republic of Croatia by their much higher economic development and long-term pronatalist policy, which the Republic of Croatia (apart from the more unfavorable economic situation), however, had only in 1996 with the adoption of the National Program for Demographic Development of the Republic of Croatia. Despite the fact that some progress has been made since then (e.g. proposals for population policy measures from 2018, demographic measures of local and regional self-government units, 2023, and earlier years, more precisely from 2020), it is still as if "it is too late". Significant positive demographic shifts were not observed (although some parts of the demographic policies brought positive results, which will be discussed in more detail later in the paper). To clarify the object of the research, it is necessary to place it in the context of the problem under discussion. Indeed, it is an unavoidable fact that almost all developed countries in the EU (and in the world) face demographic challenges, because these demographic problems are a "reflection of modern progress", i.e. often of economic development (although it seems that economic growth and development naturally entail demographic renewal). However, "economic growth and development" are not synonymous everywhere. In the Republic of Croatia, unfavorable economic trends and a kind of adverse weather dynamics of "being in the wrong place at the wrong time" (referring to the Homeland War, transition, delayed EU accession, financial and economic crisis) have led to the problem of labor shortage, which has resulted in the import of labor and is a problem for the whole economy (unfortunately, it does not reflect the productivity and employment growth of the domestic population and thus the lack of population not already employed) and GDP components such as government consumption and investment. For demographic policies to be truly effective, demographic problems and their impact on the labor market, education, the pension system, and consumption must be analyzed. Usually, the effects of pronatalist policies are long-term in nature, which results in the complexity of the problem and the delay of the measures.

Keywords: demography, impact of demographic development on the economy, Republic of Croatia

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Metodologija rada	2
2.1. Teorijska Podloga i prethodna istraživanja	3
2.1.1. Demografija	3
2.1.2. Izazovi i stanje hrvatske demografije	4
3. Osnovne odrednice populacijskih gibanja.....	5
3.1. Struktura stanovništva	8
3.1.1. Struktura stanovništva prema dobu i spolu	8
3.4.2 Struktura prema obrazovanju	18
3.4.3 Struktura prema ekonomskoj aktivnosti.....	21
3.4.4 Utjecaj demografskog starenja stanovništva na tržište rada	22
3.4.5 Utjecaj stanovništva na potrošnju i štednju.....	23
3.4.6 Utjecaj demografskih promjena na mirovinski sustav	25
4. Populacijska politika.....	28
4.1 Francuska	29
4.2 Švedska	30
5. Rasprava	32
6. Zaključak	33
7. Literatura.....	33
8. Popis tablice	37
10. Popis slika.....	38
11. Tablica grafova	39

1. Uvod

Stanovništvo je oduvijek bio jedan od najvažnijih resursa svake zemlje i promjena stanovništva (kako kvantitativna, tako i kvalitativna) utječe na sve aspekte društva poput javnih financija, mirovinskog sustava, štednje, potrošnje i investicija. Ekonomske posljedice demografskih promjena stanovništva su vidljive u svim državama svijeta. Republika Hrvatska ima problema s negativnim prirodnim priraštajem i niskim natalitetom koje stvaraju visoke ekonomske troškove. Naravno, postoje i zemlje koje imaju problem s visokim prirodnim priraštajem poput zemalja kao što su Nigerija i Demokratska Republika Kongo koji nije utjecao na razmjerno povećanje bogatstva zemlje. Ipak, fokus ovog završnog rada usmjeren je na demografske izazove Republike Hrvatske i „razvijeniije zemlje“. Zbog svega toga, nužno je pronaći balans u rastu broja stanovnika u zemlji i gospodarskog rasta. Jedan od razloga negativnog utjecaja na demografske promjene Republike Hrvatske su ratovi, neujednačen razvoj svih krajeve na području Republike Hrvatske, visoka stopa iseljavanja stanovništva u zemlje Europske unije, uzročnik u niskom i sporom gospodarskom rastu i, moglo bi se reći, opći društveni razvoj uz „ponestajanje“ društveno-kulturnih sadržaja, pa čak i infrastrukturnih osnovica (dostupnost prometnica, mogućnostima prijevoza, dostupnošću brzog interneta i ostalih temelja za „život dostojan suvremenog čovjeka“). Postoji niz demografskih promjena koje, posebice dugoročno, utječu na ekonomsko stanje zemlje (iako se njihov utjecaj očituje i kroz kratkoročne izazove, primjerice, aktualne poteškoće s radnom snagom). Hrvatsko gospodarstvo, analizirajući brojne ekonomske pokazatelje, ostvarivalo je pozitivne promjene i rast BDP-a od osamostaljenja do trenutka pisanja ovog završnog rada (unatoč lošijim pokazateljima za vrijeme svjetske financijske i ekonomske krize i pandemijsko-postpandemijski šok), ali troškovi demografskih promjena u Republici Hrvatskoj tek će sve više dobivati na važnosti (nažalost, u budućnosti će sve više rasti). Problematika kod sagledavanja demografskih troškova i općenito planiranja pronatalitetne politike predstavlja ulaganje „na dugi rok“ i često se, upravo zbog tih dugoročnih vidljivosti, zanemaruje. Stoga, predmet istraživanja ovog završnog rada usmjeren je na pronalaženje izazova i artikulaciju tih izazova te njihovu raspravu.

2. Metodologija rada

Kako je ranije istaknuto, ne čudi postavljanje teme ovog završnog rada koja glasi: „Ekonomске posljedice demografskih promjena stanovništva Republike Hrvatske i međunarodne usporedbe”. Cilj istraživanja u ovom završnom radu usmjerava se na analizu utjecaja demografskih promjena na gospodarstvo Republike Hrvatske i usporedbu s drugim odabranim zemljama, prije svega u europskim okvirima. Stanovništvo je jedan od najvažnijih resursa gospodarstva, i unatoč tome što predstavlja egzogeni faktor razvoja, on je itekako aktualan, odražava se i na endogene faktore razvoja te može uvelike utjecati na kratkoročan i dugoročan ekonomski rast i razvoj zemlje. Prije svega, taj se faktor odražava na pitanja tržišta rada, povećanje ili smanjenje troškova zdravstva, mirovinskog sustava, potrošnju, ali i na ostale (ponekad neizravne) posljedice. Republika Hrvatska i mnoge druge europske zemlje pokušavaju provesti razne demografske mjere kako bi se suzbile negativne ekonomske posljedice demografskih promjena stanovništva. Kako bi se detaljnije analizirala ova problematika, rad je podijeljen u pet cjelina. Tako se, primjerice, u uvodu analizira problematika demografskih promjena kao osnovi postulat ovog završnog rada, a potom slijedi poglavlje kojim se daje teorijska podloga i razmatraju prethodna istraživanja koja su ključno uporište samog rada. Potom slijedi poglavlje koje detaljnije analizira utjecaj i značenje demografije za gospodarski razvoj zemlje i postavlja temelje poimanja stanovništva kao, možda, najvažnijeg resursa svake zemlje. Poglavlje *Osnovne odrednice populacijskih gibanja* daje uvid u prirodno kretanje stanovnika zemlje i promjene koje nastaju u zemlji, a to se kasnije razrađuje kroz poglavlja koja analiziraju strukturu stanovništva i posljedice demografskih promjena. U konačnici, pokušavaju se predstaviti i raspraviti pitanja populacijske politike i njihov utjecaj na smanjenje negativnih učinaka demografskih promjena.

U završnom radu su se koristile metode analize za analizu demografskih indikatora i kretanja u Republici Hrvatskoj, te njenu usporedbu sa zemljama Europske unije. Metoda deskripcije se koristila kako bi se opisalo demografsko stanje zemlje, kao i mjere (populacijske politike) kojima se pokušava utjecati na pozitivne (dugoročne, ali i kratkoročne) ishode te se, u konačnici, koristila metoda sinteze kako bi se pronašli uzročno-posljedični utjecaji demografije na gospodarski rast i razvoj te mišljenja različitih autora o stanju demografskih pokazatelja u Hrvatskoj i inozemstvu.

2.1. Teorijska podloga i prethodna istraživanja o demografiji i demografskim izazovima za ekonomski razvoj

Kako bi pobliže objasnili ekonomske posljedice demografskih promjena potrebno je objasniti što je to demografija, proučiti istraživanja i statističke podatke demografa i ekonomista, te to staviti u kontekst samog predmeta istraživanja. Većina se demografa slaže kako je populacijska slika Republike Hrvatske odraz demografskih i društvenih zbivanja kroz (prethodno) stoljeće, ističe Nejašmić (2013). Tako, primjerice i Živić (2005) ističe takozvani „pretežiti utjecaj destabilizacijskih "unutarnjih" i "vanjskih" čimbenika, koji – manje-više – remete normalan i stabilan demografski razvoj, a potiču demografsku regresiju većine komponenata kretanja i razvoja stanovništva, naglašavajući važnost dinamike i strukture stanovništva za ekonomski razvoj. Sama demografija i posljedice demografskih promjena su sveprisutne u medijima, zabrinjavajuća (Babić, 2004) međutim „sloboda mora biti početna i osnovna premisa svake rasprave o demografiji i populacijskoj politici“ istaknuo je ekonomist Ivanda (2017:12), a sve to, kako ističu Pokos (2017) i Akrap (2019), poprima „dramatične razmjere“ što može prouzročiti „demografski slom“ (Akrap, 2015), a svakako dovesti u pitanje i „slom ekonomije“ Republike Hrvatske. Drvenkar (2022) povezuje važnost stanovništva za ekonomski rast: „ako stanovništvo raste sporije od rasta ukupne produktivnosti (BDP) neke zemlje, logično je kako će prosječni ekonomski rast biti veći (BDP po stanovniku). Više radne snage pretpostavlja veći broj ljudi koji može biti zaposlen (aktiviran) i proizvoditi proizvode i usluge, a ujedno to znači i više potrošača na tržištu. Kroz vrijeme, upravo to stanovništvo akumulira više kapitala što doprinosi akumulaciji „više znanja“ (tzv. *know how*, *tackt knowledge*, *learning by doing*, *technology leapfrogging*), a „više strojeva i opreme“ ostvaruje tehnološki napredak koji povećava (iznova) proizvodnost kapitala i rada.“ U nastavku su detaljnije analizirani i opisani temeljni demografski problemi.

2.1.1. Demografija

Demografija je znanost o stanovništvu i proučava broj, prostorno kretanje stanovništva i promjene u društvenim, ekonomskim i ostalim strukturama stanovništva. Ono što je posebno zanimljivo jest kako je upravo najstarija specijalizirana grana statistike upravo statistika stanovništva. Oduvijek je postojao interes vladara za brojem stanovnika u njihovoj državi, prvenstveno zbog fiskalnih i vojnih razloga, a naravno i prehrane (poljoprivreda). Unatoč tome,

demografija je relativno mlada znanstvena disciplina. Pojam i naziv dolaze od riječi demos što znači puk i graphein što znači opisati. Prvi u literaturi je uveo Francuski statističar i prirodoslovac Achille Guillard u radu “Elements de statistique humaine ou demographie comparee” 1885. godine.

Važnost demografije i njena suradnja s ostalim znanostima u kreiranju i utvrđivanju politika je istaknuo Bejaković (2018) ističući kako je demografiji potrebna suradnja sa drugim znanostima, a osobito je važna veza s ekonomijom, u razmatranju problematike radne snage, demografskim odrednicama obujma i strukture potrošnje, određivanju porezne i investicijske politike, te utvrđivanju politike ekonomskog i socijalnog razvoja. Nastavno na to, kako akademkinja Wertheimer- Baletić (2004) ističe, prirodno kretanje stanovništva je dominantna sastavnica ukupnog kretanja stanovništva u većini zemalja u svijetu i obuhvaća natalitet i mortalitet. S druge strane, migracije predstavljaju mehaničko kretanje stanovništva i uključuju odlazak stanovništva (emigracije) i dolazak stanovništva (imigracije). Pri tome, Babić (2004) upozorava „da bi ekonomska politika mogla pomoći u okretanju takvih nepovoljnih kretanja, ona mora dugoročno poticati ponudu rada povećanjem broja aktivnoga stanovništva, povećanjem njegova udjela u ukupnom (*engl. participation rate*) i njegove produktivnosti.“ Ipak, kako Drvenkar (2022) upozorava, „ne smije se zanemariti činjenica kako su osnovna demografska pitanja, iako mjerena vrlo sofisticirano, usmjerena na vrlo intimna područje ljudskog života: rođenje, školovanje, bračni status, zapošljavanje, umirovljenje.“ U nastavku se objašnjavaju izazovi hrvatske demografije na temelju analize stanja.

2.1.2. Izazovi i stanje hrvatske demografije

Stanje hrvatske demografske slike je loše, to potvrđuje hrvatski demograf Akrap (2015) koji smatra da su posljedice dugoročnog niskog fertiliteta i iseljavanja smanjenje ukupnog broja stanovnika, prirodno smanjenje stanovnika, demografsko starenje stanovništva i nedostatak radne snage. Međutim loša demografska slika se ne odgleda samo preko ukupnog smanjenja broja stanovnika i gospodarskog razvoja, već kao što demografkinja (ujedno i akademkinja) Wertheimer-Baletić (2002:17) ističe, “stanovništvo je važna odrednica gospodarskog razvoja, ne samo preko promjena što nastaju u ukupnom broju stanovnika, već i preko promjena koje nastaju u pojedinim strukturama stanovništva”. Prema Živiću (2005), „demografska kretanja i odrednice razvoja stanovništva nalaze se u stalnom, kompleksnom i interakcijskom uzročno-

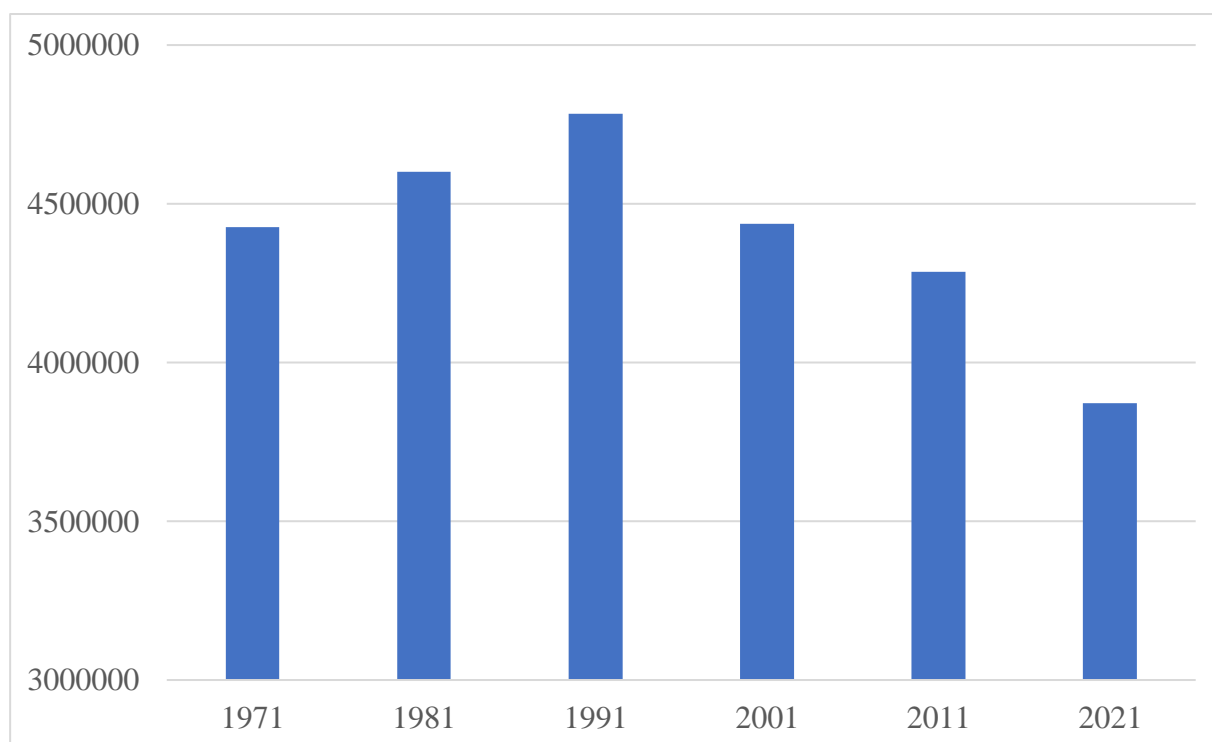
posljedičnom odnosu.“ Zbog toga je važno analizirati promjene u strukturi stanovništva prema dobi, spolu i obrazovanju.

Tako su, prema mišljenju akademkinja Wertheimer-Baletić (2005:96), “proces starenja stanovništva, tendencija depopulacije prema nultom prirodnom prirastu i sve manjem ukupnom porastu stanovništava zabilježena u Hrvatskoj već u razdoblju do početka devedesetih godina prošloga stoljeća. U 1990-im godinama. Međutim zbog djelovanja specifičnih čimbenika te su promjene postale izrazitije i jače naglašene.” Detaljnije, Živić (2005) naglašava kako su, „uz navedene dugoročne činitelje depopulacijskih procesa, na pojavu i prostorno širenje ukupne depopulacije u hrvatskome Podunavlju između 1991. i 2001. godine snažan utjecaj ostvarili i relativno visoki demografski ratni gubici tijekom Domovinskog rata i poraća..“ S tom tezom se slaže Nejašmić (2012) koji ističe da je rat na teritoriju Republike Hrvatske utjecao na opće društvene značajke i procese, a posebice su ostavile negativne posljedice na demografska kretanja, izazivajući poremećaje i ubrzavajući negativne trendove.

3. Osnovne odrednice populacijskih gibanja

Stanovništvo, bez sumnje, a kako je ranije već istaknuto, predstavlja važnu (ako ne i najvažniju) odrednicu društveno-ekonomskog razvoja zemlje, stoga ovo poglavlje analizira populacijsko kretanje stanovništva. Kako Akrap (2019) jako dobro sumira, „Hrvatska je suočena s dramatičnim demografskim trendovima: smanjuje se ukupan broj stanovnika, ubrzano raste broj i udio stanovništva sa 65 i više godina i — nasuprot tomu — smanjuje se broj i udio mladih (0–14 godina), kao i broj i udio osoba u radnoj dobi (15–64 godine).“ Nastavno na to, u nastavku su prikazani osnovni rezultati popisa stanovništva od 1971. do 2021. godine, a koji ujedno svjedoče ovom prethodnom navodu.

Grafikon 1 Popis stanovništva Hrvatske od 1971. do 2021. godine

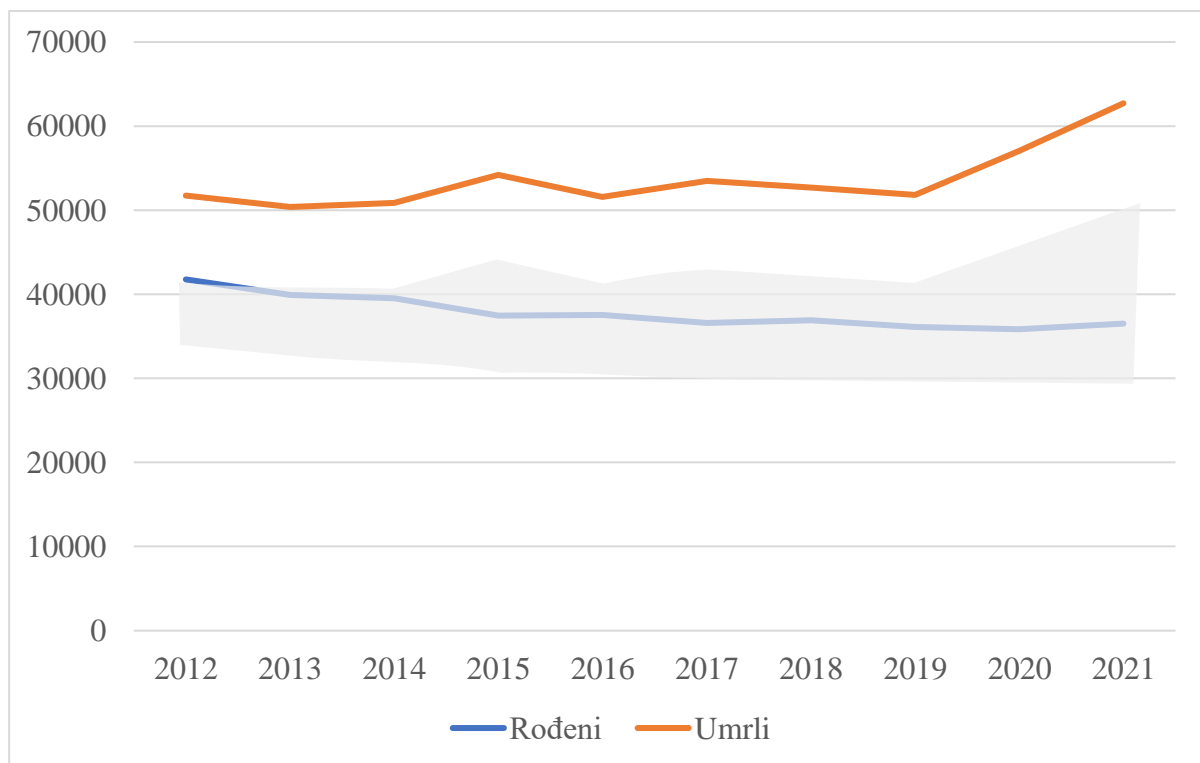


Izvor: autor prema podacima iz Državnog zavoda za statistiku, 2022. godine, dostupno na: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>

Prema grafikonu 1 može se uočiti kako je broj stanovnika u Republici Hrvatskoj rastao sve do 1991. godine, kada dolazi, zbog posljedica rata i prisilnih migracija, do smanjenja broja stanovnika u Republici Hrvatskoj. Trend smanjenja stanovnika se nastavio i nakon rata. Akademkinja Wertheimer-Baletić (2005) ističe kako su proces depopulacije i starenja stanovništva započeli 1950.-ih godina i to zbog reprodukcijske depopulacije i generacijske depopulacije ukupnog stanovništva. Osim toga, „politika gospodarskog razvoja provedena odmah nakon Drugoga svjetskog rata dodatno je ubrzala povijesno naslijeđen neravnomjeran prostorni razmještaj stanovništva. Sve to treba povezati s izostajanjem odgovarajuće društveno usmjeravane prostorne politike gospodarskog razvoja s čime su u vrlo tijesnoj povezanosti demografska kretanja“ (Akrap, 2015). Akrap (2019) detaljizira ističući kako „veliki prostori u Hrvatskoj stoljećima imaju biljeg gospodarske nerazvijenosti, rijetke gustoće naseljenosti i depopulacijskih tendencija.“ Osim toga, akademkinja Wertheimer-Baletić (2005) upozorava kako je posebna značajka devedesetih godina prošlog stoljeća takozvana ukupna depopulacija, kao i pojava prirodnog smanjenja stanovništva i prirodne depopulacije.

Bitno je naglasiti kako sam pojam prirodno kretanje označava postojanje prirodnih čimbenika i procesa u osnovnim tokovima toga kretanja. Osnovne odrednice prirodnog kretanja stanovništva su natalitet i mortalitet, a njena razlika naziva se prirodni prirast (u slučaju više rođenih nego umrlih) te depopulacija (u slučaju više umrlih nego rođenih), a kako je i ranije naglašeno.

Grafikon 2 Prirodno kretanje stanovništva u razdoblju od 2012. do 2021. godine



Izvor: Izradio autor prema podatcima s Državnog zavoda za statistiku, 2022., dostupno na <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29028>

Republika Hrvatska, prema grafikonu 2, ima negativno prirodno kretanje stanovništva, odnosno bilježi više umrlih u jednoj godini nego rođenih. Razlog tomu može se pripisati promjenama koje su se dogodile u dobnoj strukturi (Statističko izvješće, 2022:14). Tako je, primjerice, u 2021. godini umrlo 62 712 stanovnika, odnosno 10 posto više nego u prethodnoj godini, te je najviše ljudi umrlo zbog takozvanog cirkulacijskog sustava. Živić (2007) ističe kako je Republika Hrvatska sve „naglašenije dopopulacijsko i emigracijsko“ područje, a sve to naravno utječe na negativne demografske posljedice.

Akademkinja Wertheimer (2005) je prva uočila da će promjena broja žena u ukupnoj fertilnoj dobi dovesti do povećanja broja umrlih u odnosu na broj rođenih. Kako Akrap i Čipin (2010) naglašavaju, „zapošljavanje žena na plaćeni posao izvan kućanstva nedvojbeno je činitelj koji je, izravno ili neizravno, uvelike unio osjetne promjene u svijet obitelji i rada“, a „u suvremenim prilikama iza odluke žene o rađanju ili nerađanju stoji splet raznorodnih i kompleksnih demografskih, gospodarskih, socioloških i psiholoških čimbenika o tome će više riječi biti u kasnijem dijelu rada“, naglašava Akrap (2003). Ipak, o svemu tome više će riječi biti u kasnijem dijelu rada.

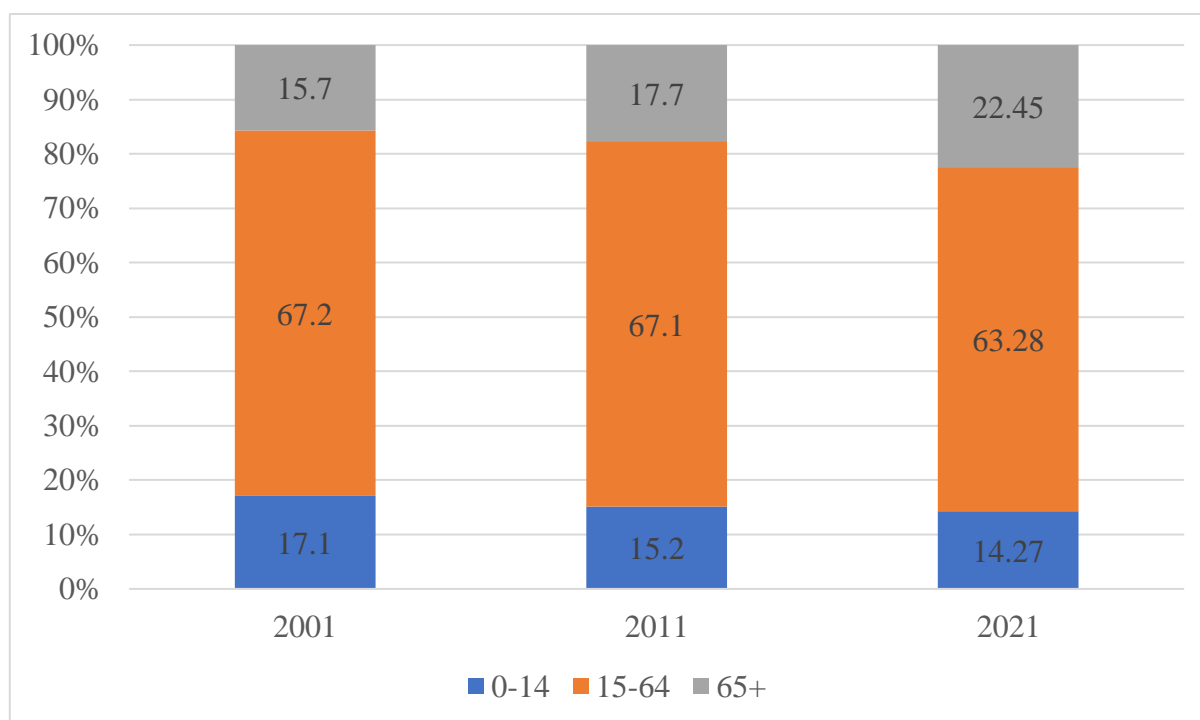
3.1. Struktura stanovništva

Sama riječ struktura ili sastav stanovništva upućuje na različite obilježja jedinice koji čine ukupno stanovništvo. Glamuzina (1996) ističe da se pojedinci koji čine ukupno stanovništvo jedne zemlje i užeg područja međusobno razlikuje prema različitim obilježjima kao što su spol, dob, djelatnost, zanimanje, školska sprema i drugim odlikama. U sljedećem poglavlju analizirat će se struktura stanovništva prema dobi i spolu, obrazovanju i ekonomskoj aktivnosti, te će se analizirati kakve su posljedice demografske promjene imale na demografsku sliku zemlje i njihov utjecaj na tržište rada, mirovinski sustav, potrošnju i štednju.

3.1.1. Struktura stanovništva prema dobi i spolu

Za analizu strukture stanovništva prema dobi i spolu koristili su se podaci Državnog zavoda za statistiku, a sama analiza slijedi u nastavku. Zanimljivo je Akrap (2019) primijetio i istaknuo sljedeće: „i uz pretpostavku po kojoj će nakon 2020. godine Hrvatska imati veći broj useljenih nego iseljenih te da će se razina fertiliteta zadržati na današnjoj razini, Hrvatsku očekuje velik pad broja stanovnika“ (Akrap, 2019).

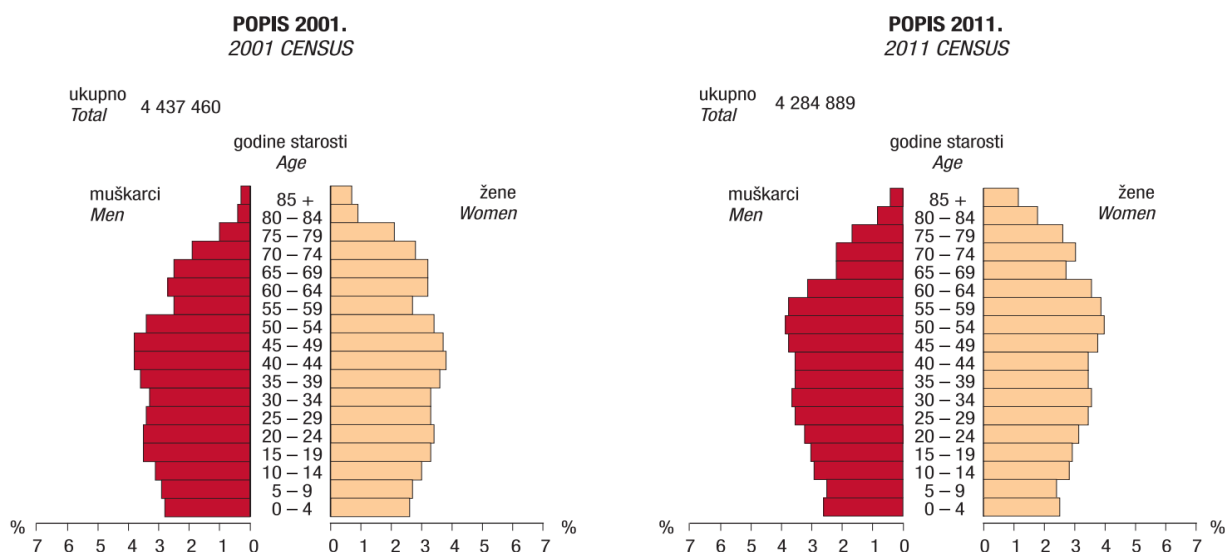
Grafikon 3 Udjel stanovništva prema starosti



Izvor: autor prema podacima DZS, 2021, dostupno na: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>

Grafikon 3 prikazuje da u Republici Hrvatskoj prema popisu stanovništva iz 2021. godine ima veliki udio starog stanovništva, odnosno stanovništva koji ima preko 65 godina, te je vidljiv konstantan rast broja starijih osoba u udjelu stanovništva. Zbog ovakve nepovoljne dobne strukture Republika Hrvatska će imati u budućnosti problem velikog broja umirovljenika i manjka radne snage. Nadalje, treba istaknuti da različite dobne skupine zahtijevaju različite potrebe, a to i potvrđuju Bloom i suradnici (2001:14) koji ističu kako “ekonomisti imaju tendenciju fokusirati se samo na rast stanovništva, ignorirajući promjenu u dobnoj strukturi promjene stanovništva... ipak, te su promjene vjerojatno jednako važne kao i rast stanovništva. Svaka dobna skupina se drugačije ponaša. Mladi zahtijevaju intenzivno ulaganje u zdravstvo i obrazovanje, odrasli opskrbljuju radnom snagom i štednjom, a stariji zahtijevaju ulaganje zdravstvenu zaštitu i prihod nakon mirovine.”

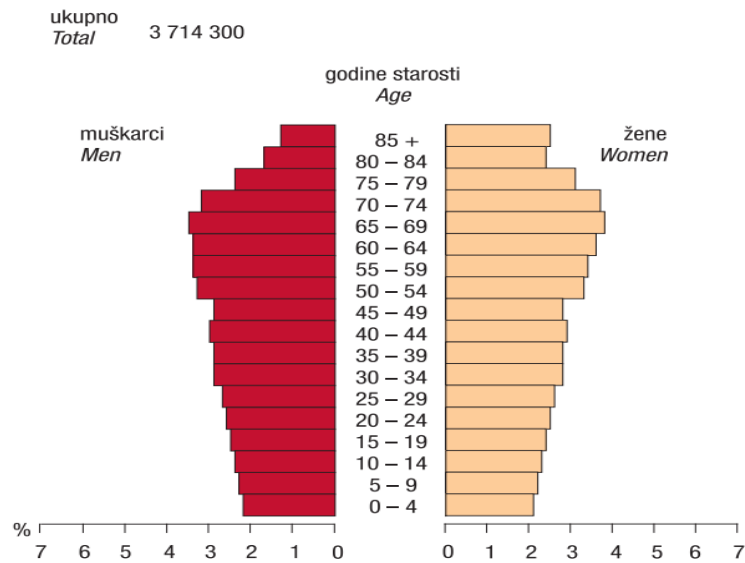
Slika 1 Dobno spolna piramida s popisa stanovništva 2001. godine i popisa stanovništva 2011. godine.



Izvor: Prema podacima Hrvatskog zavoda za statistiku, Statistički ljetopis 2017. godine

U ekonomskom pogledu, kako ističe Akrap (2003), „nepovoljni se demografski procesi najizrazitije očituju u "neravnoteži", po udjelu, između triju funkcionalnih dobnih kontingenata, odnosno između predradnog kontingenta (0 do 14 godina), radnog kontingenta (15 do 64 godine) i postradnog kontingenta (65 i više godina)“. Slika 1 prikazuje dobno-spolnu piramidu sa popisa stanovništva iz 2001. i 2011. godine, iz dobne spolne piramida prikazuje da je najčešća starost žena i muškaraca prema oba popisa stanovništva u Hrvatskoj se nalazi između 50 i 54 godine. Razlika između dva popisa stanovništva je značajno povećanje zrelog stanovništva, odnosno stanovništva između 20 i 59 godina, te u nastavku prikazane su projekcije dobno spolne piramide nastale 2001. godine za 2051. godinu. Dobna struktura hrvatskog stanovništva poprimila je izgled „urne, a to slikovito kazuje i kakvi se trendovi očekuju u budućnosti ako se ne počnu provoditi sveobuhvatne mjere populacijske politike (Akrap, 2019; pogledati Demografski godišnjak, 2022). Sve to treba povezati, kako Akrap (2015) ističe, „s izostajanjem odgovarajuće društveno usmjeravane prostorne politike gospodarskog razvoja s čime su u vrlo tijesnoj povezanosti demografska kretanja.“

Slika 2 Projekcija dobno spolne piramide za 2051. godini



Izvor: Preuzeo autor sliku DZS statistički ljetopis, 2011. godine

Prema slici 2 projekcija dobno-spolne piramide za 2051. godine, zaključiti da su projekcije ukupnog broja stanovnika Republike Hrvatske za 2051. godinu ranije odnosno popisom stanovništva iz 2021. godine. Dok je 2011. godine udio starih 65 i više godina u ukupnom stanovništvu bio 17,7%, ističe Akrap (2019), do 2051. godine taj će udio porasti čak na 30%. Razlog tomu Ivanda (2017) ističe da je u Hrvatskoj značajan trend iseljavanja započeo gospodarskom krizom iz 2009. godine i ulaskom u Europsku uniju čime je mogućnost iseljavanja značajno olakšana. Wertheimer-Baletić (1999) ističe kako starenje djeluje uglavnom na usporavanje stope rasta stanovništva, smanjuje rodost, povećava stopu smrtnosti, smanjuje migracije stanovništva, pogoršava sastav dobi i spola i, u konačnici, starenje radnog kontingenta. Iz prethodnog se može zaključiti da starenje dovodi do izazova s kojima se zemlje moraju suočiti. Nažalost, kako je Akrap (2019) upozoravao, „pokazalo se da u Hrvatskoj na imanje manjega broj djece od željenoga jak utjecaj imaju egzistencijalni problemi. Dugo vremena to je nezaposlenost mladih i rad na određeno. Zaposlenost na određeno jak je potisni činitelj za iseljavanje zbog egzistencijalne nesigurnosti. U Hrvatskoj žene zaposlene na određeno, ako se odluče na rađanje, nerijetko ostaju bez radnoga mjesta. To je jaki antinatalitetni čimbenik i nažalost nije rijetka pojava“ (Akrap, 2019).

Tablica 1 Prosječna starost u RH

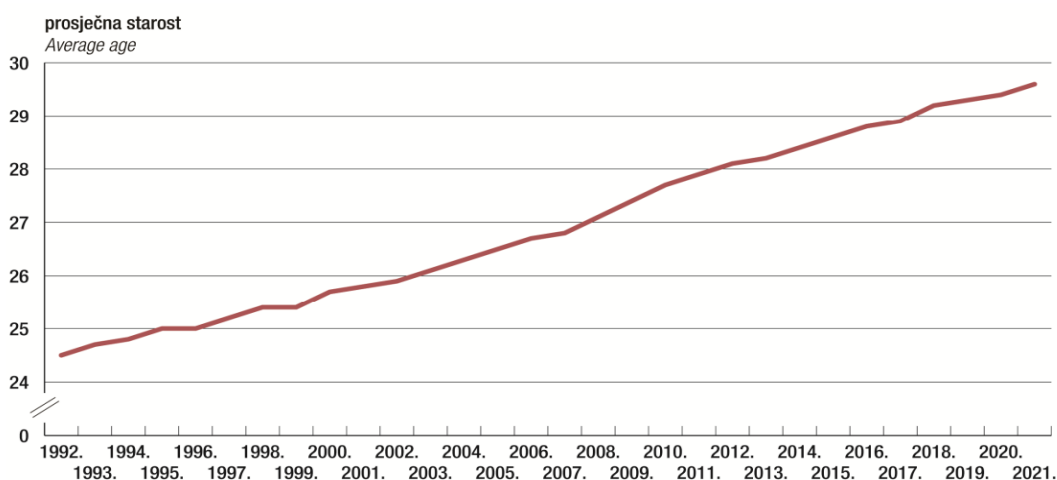
Prosječna starost stanovništva RH prema Popisima stanovništva						
	1971	1981	1991	2001	2011	2021
Hrvatska	34,0	35,4	37,1	39,3	41,8	44,3

Izvor: autor prema: Državni zavod za statistiku, 2022. godine, dostupno na:

<https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29032> (5.7.2023)

Tablica 1 prikazuje prosječnu starost u Republici Hrvatskoj koja, od 1971. godine pa sve do danas, kontinuirano raste. Posljedice starenja stanovništva su brojne, kao što su Cooley i Henriksen (2018) istaknuli koristeći podatke SAD-a i Japana. Naime, demografske promjene, osobito starenje stanovništva u kombinaciji s povećanim životnim vijekom, dovodi do sporijeg gospodarskog rasta, pada kamatnih stopa i produktivnosti. S tom tezom se Nejašmić (2012) slaže te ističe kako starenje stanovništva dovodi do smanjenja optimizma i duha za poduzetništvom. Osim toga, Miletić (2018) ističe da je razlog povećanja starosti smanjenje nataliteta i povećanje trajanja očekivanog životnog vijeka. Iz prethodnog se može zaključiti kako će rast prosječne starosti u Republici Hrvatskoj dovesti do pada produktivnosti, sporijeg rasta gospodarstva i smanjenja poduzetništva među stanovnicima zemlje. Postavlja se izazov kako obnoviti demografski resurs koji će biti dovoljno sposoban za osiguranje dostizanja produktivnosti u budućnosti – možda okvire populacijske politike treba (što hitnije) tražiti i u pitanjima, odnosno čimbenicima, imigracije. Pri tome, neizostavno je objasniti i utjecaj suvremenih uvjeta života i rada na uopće odluku „roditi ili ne“.

Slika 3 Prosječna starost majke pri prvom porodu, 1992.-2021.



Izvor: preuzeto iz Državnog zavoda za statistiku, 2021.

Slika 3 prikazuje kontinuirani rast prosječne starosti majke. Državni zavod za statistiku ističe da je 1963. godine prosječna starost iznosila 22,8 godina, a u 2021. godini iznosila je 29,6 godina. Samim time, može se istaknuti kako se žene odlučuju sve kasnije postati majkama. Demograf Akrap (2003) ističe kako je jedan od razloga sve kasnijega rođenja prvog djeteta majki u tome što su žene ušle u radni kontingentom i dužim vremenom obrazovanja, te iz toga se može zaključiti kako duže školovanje i zaposlenje značajno pomiče prosječnu dob majke pri prvom porodu djeteta. Osim toga, institucionalno okruženje u zemljama EU nije isto, odnosno, različito je institucionalno uređenje ili, kako Akrap i Čipin (2010) naglašavaju, „usklađivanja poslovnih i obiteljskih obveza“ (Akrap i Čipin, 2010). U nastavku je prikazan natalitet i mortalitet Republike Hrvatske i njihova usporedba s odabranim zemljama Europske unije poput Italije, Slovenije i Austrije. Naime ove zemlje su odabrane zbog kulturnih i povijesnih sličnosti s Republikom Hrvatskom, a ujedno će se prikazati situacija po pitanju demografskih pokazatelja Francuske i Švedske, zemalja koje su pozitivni primjeri prirodnog prirasta.

Tablica 2 Natalitet i mortalitet na tisuću stanovnika, 2021., odabrane zemlje

Zemlja	Natalitet (2021)	Mortalitet (2021)
Hrvatska	8,9	14,9
Italija	6,8	12,6
Slovenija	8,9	11,4
Austrija	9,6	10,3
Švedska	10,9	9,5
Francuska	11,0	9,8

Izvor: autor napravio prema podacima Institut national de etudes demographiques 2022 dostupnim na https://www.ined.fr/en/everything_about_population/data/europe-developed-countries/birth-death-infant-mortality/

„Prateći promjene od popisa 1971. do popisa 2001. u dobnoj skupini od 20 do 29 godina, očigledan je signifikantan pad udjela žena koje su rodile. Od ukupnoga broja žena koje su u trenutku popisa 1971. bile u dobnoj skupini 20 do 29 godina rodilo je njih 60,6 %, a isto tako od ukupnoga broja žena koje su u trenutku popisa 2001. bile u istoj dobnoj skupini, tj. od 20 do 29 godina, samo je njih 37,2% rodilo. Nastavljanjem dosadašnjih tendencija sa starenjem fertilnog kontingenta rast će udjel žena koje ne rađaju. Opravdano je postaviti pitanje: je li to rezultat tzv. razvojnih čimbenika ili, suprotno tomu, nezaposlenosti i neodgovarajuće društvene potpore mladima u rješavanju egzistencijalnih problema“, ističe Akrap (2003). Tablica 2 prikazuje natalitet i mortalitet u odabranim zemljama 2021. godine. Kako je moguće uočiti, u Republici Hrvatskoj je mortalitet veći od nataliteta i s ovim je pokazateljima vodeća zemlja po negativnim demografskim rezultatima. Unatoč tome što i Slovenija ili Italija također imaju veći mortalitet od nataliteta, ova razlika u Republici Hrvatskoj je puno veća. Osim toga, postoje primjeri kao što su Švedska i Francuska gdje je natalitet veći od mortaliteta, ali više o tim zemljama analizirat će se u poglavlju populacijske politike Švedske i Francuske. Kako Ivanda (2017) upozorava, „ishitren zaključak bi mogao biti taj da su imigranti uzrok takvih razina fertiliteta, no te zemlje i bez imigranata imaju viši totalni fertilitet od ostatka Europe.“ Za dodatno objašnjenje demografskih trendova i održavanja razine stanovništva koristi se totalna stopa fertiliteta. Kako Wertheimer-Baletić (2006) ističe, „pokazatelji prirodne promjene stanovništva u razvijenim europskim zemljama kazuju da je u 1990-im godinama za njih karakterističan proces generacijske depopulacije ukupnog stanovništva, što indicira brojčana

razina totalne stope fertiliteta ispod 2,1.“ Nadalje, Drvenkar (2022) naglašava kako, u suvremeno doba, „penali za majčinstvo“ dosežu čak 7% smanjenja plaće ženama po djetetu na svjetskoj razini prema istraživanjima OECDa-a, a neplaćeno radno vrijeme žena varira od 6 do 8 sati u nordijskim zemljama do čak preko 15 sati u Italiji, Hrvatskoj, Sloveniji, Malti, Grčkoj i Cipru. Čak i prije COVID-19 utjecaja, zemlje u razvoju su izgubile bogatstvo od gotovo 48 bilijuna američkih dolara zbog razlika u životnoj zaradi između žena i muškaraca (WEF, 2020 u: Drvenkar, 2022). Ne čude stoga niti podaci Europske komisije (EK, 2019 u: Drvenkar, 2022), koji naglašavaju važnost uključivanja žena na tržištu rada koje mora biti što fleksibilnije upravo zbog česte dvojake uloge žene – kao obiteljske i poslovne žene.“

Tablica 3. Totalna stopa fertiliteta

Država	Totalna stopa fertiliteta (2019)	Totalna stopa fertiliteta (2010)
Hrvatska	1,47	1,55
Francuska	1,86	2,03
Švedska	1,71	1,98
Slovenija	1,61	1,57
Njemačka	1,54	1,39
Italija	1,33	1,46

Izvor: autor prema podacima sa Eurostata 2019. godine, [dostupno na:](#)

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/table> (6.7.2023)

Tablica 3 prikazuje da zemlje s najvećom totalnom stopom fertiliteta ne moraju nužno biti najbogatije zemlje, te prema Kohleru (2006), Republika Hrvatska se nalazi u skupini zemalja s niskom razinom takozvane zamjenske stope fertiliteta. Zamjenska stopa fertiliteta je referentna vrijednost totalne stope fertiliteta je ona pri kojoj žena rađa dovoljan broj djece za održavanje iste razine stanovništva, a to je oko 2,1 djece po ženi, naime prema analizi, niti jedna zemlja Europske unije nema dovoljnu stopu totalne stope fertiliteta koja bih omogućila održavanje iste razine stanovništva, već jedino moguće je održavanje broja stanovnika kroz migracije i kroz pronatalitetnu politiku. Primjerice, Njemačka se duži period nalazi među zemljama niskog fertiliteta, unatoč financijskim poticajima za obitelj i djecu. Kako Akrap (2011) objašnjava, „to pokazuje kako, bez odgovarajuće javne infrastrukture koja će omogućiti usklađivanje

obiteljskoga života i plaćenoga rada, samo novčani poticaji nisu dovoljni“ (Akrap, 2011). Važnost dobre pronatalitetne politike koja ne stavlja žene u nepovoljan položaj je uočio Ivanda (2017) koji ističe kako je za poboljšanje demografskih trendova u zemljama Europe puno važnije da majke koje podižu djecu da budu pozitivno diskriminirane odnosno da cjelokupno tržište rada bude dostupno ženama, te da ih cjelokupno društveno-ekonomsko uređenje ne prisiljava na odabir. Štoviše, nužno je omogućiti oboje – i razvoj uloge majke i razvoj uloge poslovne žene. Upravo u tu svrhu nužne su pronatalitetne politike koje moraju mijenjati, ne samo ekonomske i infrastrukturne okolnosti, već i cjelokupnu društvenu klimu oko pitanja uloge majke u obitelji u suvremeno doba, kada žena ipak „mora/želi/treba“ sudjelovati na tržištu rada. Naime, prema podacima Europske komisije (2022), 48% žena u osnovnim zanimanjima radilo je s nepunim radnim vremenom naspram 19% zaposlenih muškaraca. Ova kategorija koja se između ostalog odnosi na pomoćne radnike, čistačice ili pomoćnike u pripremi hrane bilježi najveću razliku između udjela žena i muškaraca koji rade na nepuno radno vrijeme.

Zanimljivo je i zapažanje Nejašmića (2012) koji naglašava kako to ipak nije dovoljno i kako su posljedice demografskog izumiranja toliko značajne i ozbiljne da čak niti „sada“ primjena pronatalitetne politike ne bi bila dovoljna. Zašto je tome tako? Značajni učinak bi izostao zbog toga što će buduća reprodukcija bit pod snažnim utjecajem „sadašnjeg“ (i dugogodišnjeg) starenja stanovništva. Nažalost, moguće je primijetiti kako niti jedna zemlja Europske unije nema refrenu vrijednost totalne stope fertiliteta koja bi joj omogućila održavanje broja stanovnika, a to ozbiljno ugrožava ekonomski, institucionalni i društveni okvir budućeg stabilnog razvoja. Možda se može učiniti kontradiktornim ako se promotre raniji pokazatelji Francuske i Švedske, ali bitno naglasiti kako rast broja stanovnika u zemljama poput Francuske i Švedske nije nastao rastom nataliteta, već rastom broja doseljenika. Kako bi prikazali izazove i probleme migracije u Hrvatskoj korišteni su podaci migracijskoga salda.

Tablica 4 Migracijski saldo u RH, odabrane godine

Vanjska imigracija	Doseljeni	Odseljeni	Migracijski saldo
2020	33 414	34 046	-632
2019	37 726	40 148	-2 422
2018	26 029	39 515	-13 486

2017	15 553	47 352	-31 799
2016	13 985	36 436	-22 451
2015	11 706	29 651	-17 945
2014	10 638	20 858	-10 220
2013	10 378	15 262	-4 884
2012	8 959	12 877	-3 918

Izvor: autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku, 2021. godine, dostupno na:

<https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9939>

„Rat je izazvao jake migracije, prerasmjestaj stanovništva na području Hrvatske i pojačano iseljavanje“ (Akrap, 2019). Tablica 4 prikazuje kako je vanjska imigracija još uvijek u Republici Hrvatskoj negativna, odnosno da je veći broj odseljenih stanovnika, nego doseljenih, ali migracijski saldo prikazuje negativni migracijski saldo kontinuirano smanjuje. „Usporedba se može povući i s procesom deagrarizacije“, objašnjava Drvenkar (2022), „nakon kojeg se na selima stvorio ekonomski "višak stanovništva" koji nije mogao pronaći ikakvo ili barem zadovoljavajuće radno mjesto u gradovima te je dobrim dijelom iseljavao u inozemstvo“. Kako Ivanda (2017) upozorava, „specifičnost aktualnog iseljavanja jest već spomenuti obrazac iseljavanja obitelji s malom djecom zbog kojeg ove migracije ne možemo nazivati privremenima. Selidbu obitelji s djecom vjerojatnije možemo okarakterizirati trajnom, nego li privremenom migracijom.“ Nastavno na to, a kako je i demograf Akrap (2019) upozorio, „zaposlenost na određeno jak je potisni činitelj za iseljavanje zbog egzistencijalne nesigurnosti. U Hrvatskoj žene zaposlene na određeno, ako se odluče na rađanje, nerijetko ostaju bez radnoga mjesta. To je jaki antinatalitetni čimbenik i nažalost nije rijetka pojava. Povremene mjere u okviru stambene politike neučinkovite su i svode se na kampanje. Stanovi su za mlade, u većini su slučajeva nepriuštivi, kako zbog niskih primanja, tako i zbog rada na određeno. Infrastruktura za pomoć zaposlenim roditeljima koji podižu djecu čest je problem, kako u pogledu nedovoljnih kapaciteta, tako i radnoga vremena. Poseban problem su nerazvijena područja u Hrvatskoj.“ (Akrap, 2019).

„Stanovništvo EU živi dulje, zdravije i sigurnije, a potreba za solidarnošću između generacija jedna je od ključnih pokretačkih snaga za oporavak EU (Europska komisija, 2020 u Drvenkar, 2022). Do 2070. godine predviđa se kako će očekivani životni vijek dosegnuti, prosječno, 86,1

godinu u odnosu na 78,2 godine koji je bio 2018. godine“ (Drvenkar, 2022). Velike migracije u posljednjih nekoliko desetljeća su doveli do problema s radnom snagom i povećanju broja stranaca. Naime, Milardović (2008) ističe da je povećanje broja stranca značiti će novu multikulturalizaciju društva. Stranci će se morati integrirati, kao što je to slučaj u mnogim zemljama Europske unije. Osim mogućeg povećanja ksenofobije i moguć je porast radikalno populističkih grupacija u Hrvatskoj. Sličan problem je nastao u zemljama Europske unije zbog loše integracije stranaca. Naime, Chrisafis (2016) ističe kako je u Francuskoj migracijska politika odmaknula od modela asimilacije migranata, već se politika prema migrantima fokusira na širenju francuskih običaja i odbacivanju kulturnih vrijednosti migranata poput zabrane nošenja hidžaba i nikaba. Učinke različitih politika, ali ne i njihovog uspjeha je istaknuo Koopman (2009) na primjeru takozvanog „Prirodnog eksperimenta“ europskih zemalja koje su doživjeli slične vrste imigracija, ali su razvile različite učinke, te je ustvrdio da zemlje koje kombiniraju multikulturnu politiku s jakom socijalnom politikom poput Švedske i Nizozemske pokazuju loše rezultate integracije, dok su, zanimljivo, zemlje s restriktivnom integracijom i manje velikodušnom socijalnom politikom, poput Njemačke i Francuske postigle su bolje rezultate. Zbog prethodno navedenog će se, u budućem razdoblju, Republika Hrvatska prilagoditi na moguće povećanje broja stranih radnika i raditi na integraciji stranih radnika u društvo i na tržištu rada. Ipak, treba istaknuti da migranti i strani radnici neće moći riješiti problem iseljavanja, zato je nužno što prije (a već je kasno), zaustaviti negativne demografske procese. Kako je i ranije u tekstu spomenut Akrap (2019), ekonomist Ivanda (2017) ističe kako je nužan uvjet zaustavljanje iseljavanja, a to je moguće jedino porastom zapošljavanja i povećanja plaća te životnog standarda stanovništva. Kako bi to povećanje i stabilnost bili ostvarivi, nužan je gospodarski rast. Stabilan gospodarski rast. Potencijal povećanja životnog standarda mora se promatrati u kontekstu konkurencije među zemljama članicama, a to predstavlja onda veliki izazov i za samu Europsku uniju, kao i pojedinačne zemlje članice.

3.4.2 Struktura stanovništva prema obrazovanju

Za analizu strukture obrazovanja korišteni su podatci Državnog zavoda za statistiku i analizirat će se broj upisanih učenika i studenata na početku školske godine.

Tablica 5 Broj upisanih učenika i studenata prema razini obrazovanja

	Osnovno obrazovanje			Srednje obrazovanje			Visoko obrazovanje		
	škole	učenici	učitelji	škole	učenici	nastavnici	Visoka učilišta	studenti	Profesori i suradnici
2013/2014	2 132	327 204	32 306	739	182 878	25 584	135	161 911	16 842
2014/2015	2 130	323 195	32 616	743	178 661	26 756	134	157 827	16 121
2015/2016	2 125	320 017	32 992	750	170 661	27 099	133	157 666	16 593
2016/2017	2 118	319 204	33 345	743	162 556	27 465	131	160 361	16 625
2017/2018	2 113	317 541	33 953	744	155 642	27 234	131	159 638	17 004

Izvor: autor prema podacima Državni zavod za statistiku statistički ljetopis, 2018. godine

Tablica 5 prikazuje broj upisanih učenika i studenata prema razinama obrazovanja na početku školske godine, te iz je vidljivo da je od 2013. godine do 2018. godine došlo do kontinuiranog smanjenja učenika i studenata, te je došlo do smanjenja broja osnovnih škola i visokih učilišta, međutim broj učitelja i profesora je rastao. Zbog toga je moguće zaključiti kako će Republika Hrvatska zbog negativnih trendova, imati sve veći izazov po pitanju obrazovne infrastrukture, ali i dugoročne opstojnosti „društva znanja“. Postavlja se pitanje „što s praznim školama“ i kako premostiti takve probleme koji nisu samo „čisto ekonomski“, već i društveni, pa čak i regionalni. Tu tezu je ustvrdio Nejašmić (2017) koji smatra da će smanjenje školske populacije dovesti do smanjenja potreba za učiteljima i nastavnicima, te će dovesti do zatvaranja škola u depopulacijskim krajevima. Šonjo (2018) ističe kako je Hrvatska je nepovoljno rangirana u grupi neefikasnih zemalja s ispodprosječnom efikasnosti srednjoškolskog obrazovanja. Prostorno neujednačeno smanje broja učenika srednjoškolske dobi otežava organizaciju i popunjavanje srednjoškolskih kapaciteta na način koji jamči učinkovitost sustava, ali i dugoročna strateška razvojna opredjeljenja Republike Hrvatske.

Tablica 6 Stanovnici stariji od 15 godini prema završenoj školi i spolu

	Osnovno obrazovanje			Srednje obrazovanje			Visoko obrazovanje		
	ukupno	muško	žensko	ukupno	muško	žensko	ukupno	muško	žensko
1991	54,0	45,4	61,7	36,5	43,4	30,3	9,5	11,1	8,0
2001	40,6	32	48,3	47,4	55,0	40,5	12,0	12,8	11,2
2011	30,8	23,8	37,2	52,6	60,0	45,9	16,4	16,0	16,7
2021	20,4	15,3	24,9	55,5	62,4	49,3	24,1	22,2	25,7

Izvor: autor prema podacima državnog zavoda za statistiku, 2021. godine prema Popisima stanovništva 1991. godine, 2001. godine, 2011. godine i 2021. godine

Grafikon 6 prikazuje stanovništvo staro 15 i više godina prema završenoj školi i spolu, te se njime može vidjeti kako se dogodilo kontinuirano povećanje broja visoko obrazovanih žena i muškarca u Republici Hrvatskoj u odnosu na prethodnih godina. Istraživanja u Republici Hrvatskoj pokazuje kako je viši stupanj obrazovanja žena u posljednjih pedeset godine utjecao na smanjenje ukupne stope fertiliteta (Obadić i ostali, 2007:10), a što je i naglašeno ranije. Načelno, može se zaključiti da viši stupanj obrazovanja dovodi do posljedice smanjenja ukupne stope fertiliteta, što zbog dužeg vremena obrazovanja, to do želja za imanjem djece.

Tablica 7 Projekcija javnih izdataka za obrazovanje kao udio u BDP-u

	Niski fertilitet	Srednji fertilitet	Visoki fertilitet
2005	4,2	4,2	4,2
2010	3,9	3,9	3,9
2020	3,5	3,5	3,5
2030	3,4	3,4	3,6
2040	3,3	3,4	3,7
2050	3,1	3,3	3,7

Izvor: izradio autor prema podacima iz Nestić i ostali (2006:87)

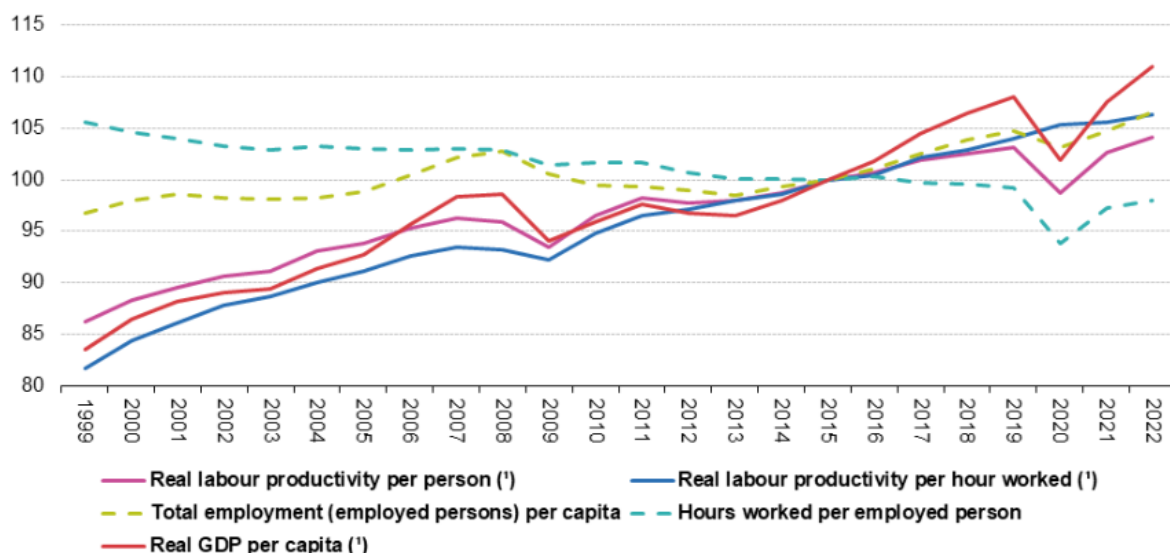
Tablica 7 prikazuje projekcije javnih izdataka za obrazovanje kao udio u bruto društvenom proizvodu koji se u Hrvatskoj kreću oko 4 posto bruto domaćeg proizvoda u 2005. godini, te

prikazuje tri scenarija fertiliteta i njegov utjecaj na javne izdatke u postotku bruto domaćeg proizvoda. Smanjenjem broja stanovnika u školskoj dobi moglo bi doći do pada troškova školovanja u odnosu na bruto domaći proizvod u narednom razdoblju ističu Nestić i ostali (2006). Iz toga je moguće zaključiti kako smanjenja broja stanovnika koji dovodi do smanjenja izdataka za obrazovanje. Zbog relativno nepromijenjenih troškova školovanja, moglo bi doći do problema na tržištu rada, a posljedice toga je istaknula i Obadić (2007) upozoravajući kako upravo starenje stanovništva stvara sve veći jaz između obrazovanih i kvalifikacijskih karakteristika (a time i dostupnosti) radnika.

3.4.3 Struktura prema ekonomskoj aktivnosti

U ovom dijelu rada analizirati će se struktura prema ekonomskoj aktivnosti i pokušat će se analizirati njen utjecaj na radni kontingent i ukupnu faktorsku proizvodnost/produktivnost. Ekonomsku iskorištenost radnog kontingenta obično se, prema Wertheimer-Baletić (1999), mjeri relativnim pokazateljem opće stope aktivnost radnog kontingenta (Wertheimer-Baletić, 1999), a u nastavku se prikazuje takozvana „iskorištenost“ radnog kontingenta u zemljama EU.

Slika 4 Produktivnost radne snage u EU, 199.-2022.



(*) these indicators are calculated on GDP in chain linked volumes
 Source: Eurostat (online data codes: nama_10_lp_ulc, nama_10_pc)

eurostat

Izvor: Slika preuzeta s Eurostata, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Productivity_trends_using_key_national_accounts_indicators

Što se tiče stope aktivnosti radnog kontingenta u Europskoj uniji Hrvatska se nalazi na samom začelju sa 63 posto, samo manju stopu radnog aktivnog kontingenta ima Grčka, dok Švedska i Njemačka imaju najveći postotak radnog kontingenta. Obadić (2004) ističe kako niska stopa iskorištenosti radnog kontingenta proizlazi uslijed provođenja programa ranijeg umirovljenja tijekom 1990-ih godina. Iz navedenog možemo reći da su programi ranijeg umirovljenja i nizak fertilitet doveli do niske stope iskorištenosti radnog kontingenta, što je zajedničko svim novim članicama Europske unije, izuzmemo li Češku.

Tablica 8 Godišnja stopa rasta ukupne faktorske proizvodnosti

Godišnja stopa rasta ukupne faktorske proizvodnosti		
	2016-2020	2021-2030
Hrvatska	0,4	0,6
Slovenija	1,1	1,4
EU27	0,6	0,8

Izvor: autor preuzeo iz: Lovrinčević (2019)

Tablica 8 prikazana je godišnja stopa rasta ukupne faktorske proizvodnosti, te je vidljivo zaključiti da će rast ukupne faktorske proizvodnosti Hrvatske u razdoblju od 2016. godine od 2020. godine i od 2021. godine do 2030. godine biti manji od Slovenije, te manji od prosjeka zemalja Europske unije u istome razdoblju. Naime ovaj pokazatelj je ključan za povećanje bruto domaćeg proizvoda zemalja s lošim demografskim trendovima. Prema autorima Buturac i ostali (2011) glavni čimbenik zaostajanja Republika Hrvatske može se pronaći u nižoj razini proizvodnosti, što je naglašeno i ranije, a Europska komisija je 2017. godine utvrdila da će očekivani prosječni godišnji gospodarski rast aktivnosti ovisiti o kretanjima zaposlenosti, promjeni kapitala i kretanju ukupne proizvodnosti faktora proizvodnje.

3.4.4 Utjecaj demografskog starenja stanovništva na tržište rada

U ovom dijelu rada analiziran je utjecaj starenja stanovništva na tržište rada. Gospodarske implikacije procesa starenja stanovništva dolaze do izražaja preko djelovanja na obujam priljeva mladih naraštaja u radnu dob, obujam odljeva iz radne dobi, ali i stupanj aktivnosti

ukupnog i starog stanovništva ističe Mečev (2012:39). Tržište rada obilježeno je nedostatkom radnika u nekim zanimanjima, što je dijelom posljedica iseljavanja u druge države članice Europske unije. Nastavno na to, Bloom i ostali (2010) utvrđuju kako će starenje stanovništva imati tendenciju snižavanja sudjelovanja radne snage, stope štednje i usporavanju gospodarskoga rasta. Veće sudjelovanje ženske radne snage i političke reforme (uključujući podizanje zakonske starosne dobi za umirovljenje) mogu ublažiti nepovoljne gospodarske posljedice starenja stanovništva. Iz toga nužno je zaključiti da će u Republici Hrvatskoj zbog negativnih demografskih trendova, biti nužno povećanje zakonske starosne dobi za odlazak u mirovinu.

3.4.5 Utjecaj stanovništva na potrošnju i štednju

Osobna i javna potrošnja je usko povezana uz obujam i strukturu potrošnje. Demografsko starenje i smanjenje broja stanovnika dugoročno ima za posljedicu smanjenja nacionalne štednje i potrošnje u ukupnom bogatstvu nacije. Osobna potrošnja je u većini bogatih zemalja najviša komponenta bruto domaćeg proizvoda te će biti prikazana na primjerima Hrvatske, Japana, Francuske i Sjedinjenih Američkih Država.

Tablica 9 Udio osobne potrošnje u BDP-u, 2021., odabrane zemlje

Zemlja	Postotak osobne potrošnje u BDP
Hrvatska	79,7%
Japan	75,3%
Francuska	77,9%
Sjedinjene američke države	82,6%

Izvor: autor prema podacima Svjetske banke 2021. godine, dostupno na:

<https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.TOTL.ZS>

Tablica 9 prikazuje udio osobne potrošnje u BDP-u, te je iz toga vidljivo kako je osobna potrošnja u Republici Hrvatskoj visokog udjela, ali i da je osobna potrošnja u zemljama poput Japana, Francuske i Sjedinjenih Američkih Država također visokog udjela. Iz toga je moguće

zaključiti kako je osobna potrošnja izuzetno značajna sastavnica BDP-a pa je, logično, jako važno zaustaviti pad broja stanovnika. Naime, stanovništvo se javlja u dvojakoju ulozi – i kao proizvođač i kao potrošač. Stanovništvo u funkciji kao potrošač postavlja proizvodnji sljedeće zahtjeve:

- određuje demografske okvire tržišta u danim uvjetima razvoja,
- određuje obujam proizvodne potrošnje, nužne za osobnu i zajedničku potrošnju,
- određuje potrebnu strukturu ukupne količine potrošnje i zadovoljavanja tih potreba.

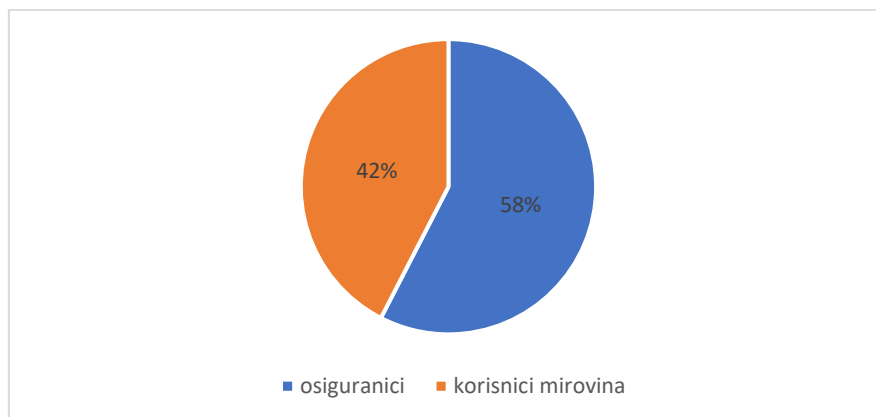
Iz svega prethodnog može se zaključiti da različite strukture stanovništva mogu dovesti do promjene u udjelu štednje i potrošnje. Kako potrošnja ima veliki utjecaj na BDP, trebalo bi biti u interesu svake zemlje da poveća udio radnog kontingenta. Promjene u dobnoj strukturi stanovništva najviše se očituju kroz osobnu potrošnju. Tako su, primjerice, istraživanja u Sjedinjenim Američkim Državama pokazala da obitelji kojima se prosječna dob kreće između 25 i 34 godine troše proporcionalno više na hranu izvan kuće, alkohol, kućanske aparate, kozmetiku i odjeću u odnosu na starije obitelji. Iako su nešto starija istraživanja, dovoljno su značajna za ovo područje istraživanja. Tako obitelji kojima se dob kreće više od 60 godina troše više na popravke kućanskih aparata, zdravstvenu njegu i hranu kod kuće, ističe akademkinja Wertheimer –Baletić (1999). Također ista autorica Wertheimer-Baletić (1999) smatra da rastuće stanovništvo, uz ostale iste faktore proširenje tržišta, ali samo u onim zemljama ili regijama gdje se bilježi „platežno sposobna potražnja“, odnosno visoki životni standard. U zemljama u razvoju, osobito u onim s najvećim stopama rasta stanovništva, često se bilježi „izostajanje tržišnog mehanizma“ i prilika za napredak, pa je logično da izostaje i ekonomski rast i time povećanje životnog standarda stanovništva kroz njegovu proizvodnu i potrošnu ulogu. „Promjene u starosnoj strukturi imaju dugoročan karakter, nisu osobito brze i mogu se dosta precizno i pouzdano prognozirati“, ističe Milinković, 1994.

Nadalje, Miletić smatra (2018:153) kako „rast broja stanovnika negativno utječe na tekući račun platne bilance, štednju i ulaganja, mada beznačajno. Negativni utjecaj udjela starijih osoba je značajan za štednju i ulaganja i očekivano trajanje života utječe na štednju pozitivno i značajno, što odražava rastuću potrebu starijih osoba za širenjem svoje potrošnje tijekom dužih godina života.“ Iz prethodno navedenog je vidljiv utjecaj stanovnika i njihov očekivani životni vijek na tekući račun platne bilance, štednju i ulaganja.

3.4.6 Utjecaj demografskih promjena na mirovinski sustav

Mirovinski fondovi zemalja Europske unije dolaze pred veliki izazov zbog starenja stanovništva, negativnog prirodnog priraštaja i sve duljeg očekivanog trajanja života. Zbog svih tih izazova vidljivo je kako te zemlje sve više javnih financijskih (ali i ostalih) resursa izdvajaju upravo na mirovine (i usluge vezane uz starije stanovništvo). Puljiz (2007) ističe kako je najvažnija „funkcija mirovinskog sustava da pojedincima i njihovim obiteljima posluži kao mehanizam koji će im omogućiti raspodjelu potrošnje tijekom cijelog životnog vijeka, posebno nakon razdoblja zaposlenosti, u slučaju invaliditeta ili pak gubitka hranitelja, dakle kada osiguranici i od njih uzdržavani članovi nisu u stanju zarađivati sredstva za život“. Nužne su reforme mirovinskog sustava Republike Hrvatske kao i ostalih zemalja članica Europske unije. Upravo odnos broja korisnika mirovina i osiguranika prikazuje sljedeći grafikon.

Grafikon 4 Odnos broja korisnika mirovina i osiguranika



Izvor: autor prema podacima Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2023., dostupno na:

<https://www.mirovinsko.hr/>

Prema grafikonu 4 odnos broja korisnika mirovina i osiguranika je 1:1,36, odnosno na 100 umirovljenika dolazi 136 zaposlenih osoba. Nejašmić (2012) ističe da je hrvatski mirovinski sustav već sada neodrživ i da će udio troškova državnog proračuna za mirovine i zdravstvenu skrb udvostručiti. S tom tezom se slaže Nestić (2008) koji ističe da se očekuje kako će odnos korisnika i osiguranika do 2050. godine biti 1:1, što je daleko od idealnog omjera koji bi trebao biti 1:4 između korisnika i osiguranika da bi mirovinski sustav bio održiv. Iz svega prethodnog

navedenoga možemo zaključiti da je hrvatski mirovinski sustav međugeneracijske solidarnosti neodrživ, pa je nužno povećati broj osiguranih u odnosu na broj korisnika mirovina. Kako Puljiz (2007) naglašava „sve su veće poteškoće u financiranju mirovina. Naime, doprinosi osiguranika nisu ni približno dostatni za pokriće mirovinskih izdataka, pa država sve većim iznosima mora subvencionirati mirovine. Problemi financiranja u najvećoj su mjeri uzrokovani smanjenim brojem osiguranika, demografskim promjenama, sve rasprostranjenijom sivom ekonomijom te promjenama u strukturi rada“. Nadalje, Akrap (2006) upozorava kako „projekcije aktivnih osiguranika i umirovljenika polaze od sadašnjih uvjeta za stjecanje mirovinskog statusa. Za pretpostaviti je da će se zbog produljenja očekivanog trajanja života podići dob umirovljenja, ili pak izjednačiti ta dob kod muškaraca i žena. U razvijenim europskim zemljama već duže vrijeme ima nagovještaja da će se prijeći na fleksibilizaciju odlaska u mirovinu“. Prema istraživanju Mercera (2021) među 44 obuhvaćene zemlje najbolji mirovinski sustav ima Island, a kriteriji po kojem se određuje kvaliteta mirovinskog sustava je adekvatnost mirovina jesu li mirovine prikladne za život održivost mirovinskog sustava- dali je mirovinski sustav održiv dugoročno integritet mirovinskog sustava – da li je mirovinski sustav dobro uređen i reguliran.

Tablica 10 Ocjena kvalitete mirovinskih sustava prema Merceru

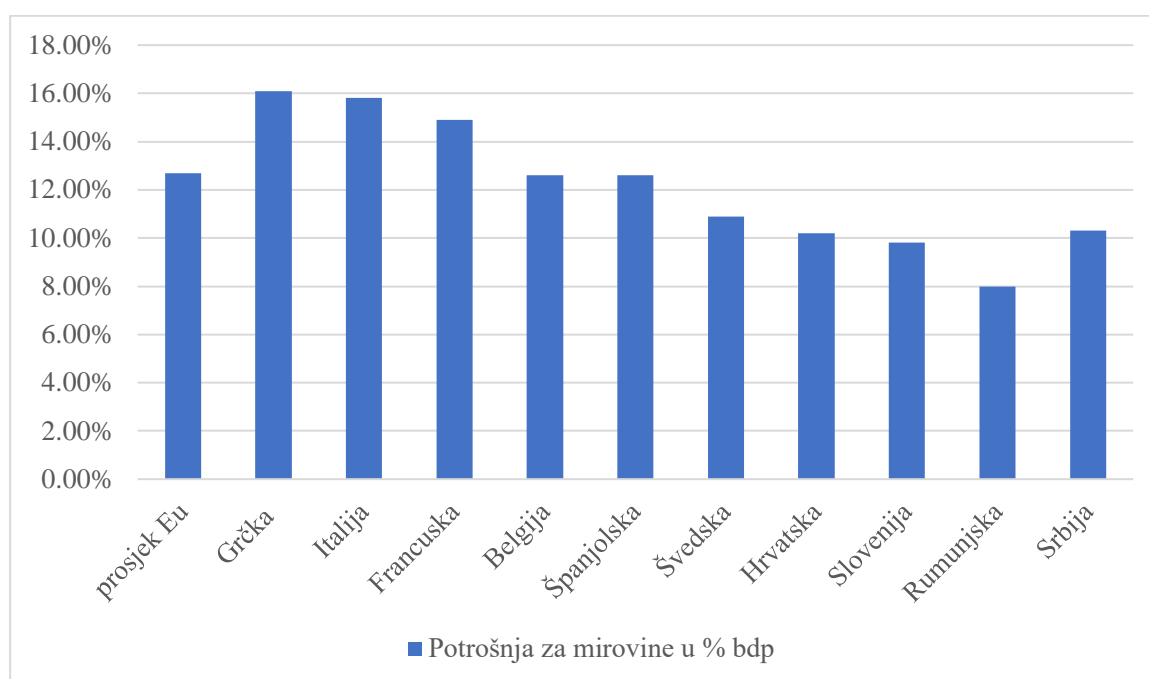
Zemlja	Ocjena	Adekvatnost	održivost	integritet
Island	84,7	85,8	83,8	84,4
Nizozemska	84,6	84,9	81,9	87,8
Danska	82,0	81,4	82,5	82,1
Finska	77,2	77,5	65,3	93,3
Irska	70,0	75,9	53,5	83,7
Njemačka	67,9	80,5	44,3	80,9
Francuska	63,2	84,6	40,9	60,1
Portugal	62,8	84,9	29,7	73,9
Španjolska	61,8	80,0	28,7	78,9
Poljska	57,5	59,5	45,4	71,2
Italija	55,7	72,3	23,1	74,7

Izvor: autor prema podacima Mercera, dostupno na

<https://www.mercer.com/content/dam/mercer/attachments/private/gl-2021-global-pension-index-mercer.pdf>

Iz tablice 10 je prikazana ocjena kvalitete mirovinskih sustava od 0 pa do 100, prema 4 kategorije. Naime vidljivo je kako zemlje poput Islanda i Nizozemske imaju održiv i prikladan za život mirovinski sustav, ali zemlje koji imaju negativni prirodni prirast, poput Italije imaju neodrživ mirovinski sustav. Zbog toga će zemlje poput Italije u budućnosti imati problema s demografskim posljedicama dovesti do veće potrošnje za mirovine.

Grafikon 5 Potrošnja za mirovine, udio u BDP-u, 2021 godina, %



Izvor: autor prema podacima s Eurostata, godina, dostupno na:

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_protection_statistics_-_pension_expenditure_and_pension_beneficiaries

Prema grafikonu 5 može se vidjeti potrošnja za mirovine u postotku BDP-a u 2021. godini, koja se značajno razlikuje među zemljama. Tako je, primjerice, sveukupni prosjek Europske unije 12,70% BDP-a u 2021. godini. Najviše od svih zemalja troši Grčka koja je izdvojila visokih 16,10% BDP-a na mirovine u 2021. godini, također pri vrhu potrošnje u 2021. godini su Italija i Francuska s postotkom 15,80% i 14,90% respektivno. Republika Hrvatska izdvajala je oko 10,90% BDP-a na mirovine što je, ako se promotre ukupni demografski pokazatelji, najniži udio u izdvajanjima, ali ako se to stavi u kontekst ekonomskih pokazatelja, nažalost, logično je.

Ujedno, postavlja se i pitanje oko budućih razvojnih pitanja jer nisu isti prioriteti „mlađih“ i „starijih“ osoba, a samim time niti ekonomska politika nije „ista“. Nejašmić (2012) ističe da starije skupine, koje su često bolesne i nepokretne, zahtjevaju sveobuhvatnu skrb, posebnu posebnu njegu i odgovarajući smještaj. To uvelike opterećuje (i u budućnosti će opterećivati) fondove socijalne skrbi i zdravstvene zaštite. Stoga je važna sveobuhvatna skrb starijih osoba, ali potreba za smanjenjem broja umirovljenika u odnosu na broj osiguranika (naravno, vodeći se poboljšanjem kvalitete života i produživanjem života, kao i specifičnostima pojedinih zanimanja), kako bi se smanjilo opterećenje na mirovinski (ali i zdravstveni te opći društveni) sustav. Nastavno na to, moglo bi se zaključiti kako povećanje broja radno aktivnog stanovništva, odnosno osiguranika omogućava efikasnije korištenje fondova socijalne skrbi.

4. Populacijska politika

U današnjem svijetu programi gospodarskog i društvenog razvoja redovito uključuju ljudski faktor, i to po obujmu i strukturnim obilježjima. Porast BDP-a i podizanje kvalitete života temeljni su ciljevi društveno-gospodarskog razvoja, a radna snaga jedan od bitnih čimbenika za ostvarivanje tih ciljeva. Prema Milikoviću (1996:103) „populacijska politika je konzistentan skup mjera kojima društvena zajednica nastoji postići određene demografske ciljeve“. Iz prethodno navedenog može se zaključiti da populacijska politika ima različite ciljeve te da je smisao provođenja populacijske politike određen vrstama populacijske politike. Pri tome, važni su razvojni uvjeti i ciljevi koji se žele postići u domeni demografskih kretanja, a koji su u skladu s drugim ciljevima poput: društvenog razvoja, gospodarskog razvoja, zdravstvenih, političkih, socijalnih i općih nacionalnih, ali i regionalnih ciljeva.

Opći cilj provođenja populacijske politike, kako u zemljama u razvoju, tako i u razvijenim zemljama, u suvremeno je doba, poboljšanje kvalitete života ili postignuće blagostanja. Opća podjela prema Warren Thompsonu, ističe Milinković (1997), dijeli se na ekspanzivnu politiku, restriktivnu politiku, redistributivnu politiku i eugeničku politiku (Milinković, 1997:105).

4.1 Francuska

Francuska je najčešći primjer razvijene zemlje s dugom tradicijom eksplicitne pronatalističke politike. Naime, francusko smanjenje nataliteta je već počelo u razdoblju 1830. godine. Francuska već 1920. godine provodi izrazito pronatalističku politiku, kada je Francuska vlada uvela zakone poput zabrane pobačaja i zabrana reklamiranja kontracepcijskih sredstava. Akademkinja Wertheimer (2006) ističe da sustav mjera pronatalističke politike Francuske tijekom 20. stoljeća sastojao se progresivnih dječjih dodatka ovisno o broju djece, razne jednokratne obiteljske dodatke, porodiljini roditeljski dopust, roditeljska naknade, poticajna stanogradnja i kreditna politika, sveobuhvatnu zdravstvenu zaštitu majke i djeteta. Takva je politika djelovala na povećanje fertiliteta, odnosno stope nataliteta iznad većine zapadnoeuropskih zemalja.

Tablica 11 Odabrani demografski pokazatelji u Francuskoj na 1000 stanovnika, odabrane godine

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Natalitet	12,0	11,8	11,5	11,3	11,2	10,9 (P)	11,0 (P)
Mortalitet	8,9	8,9	9,1	9,1	9,1	9,9 (P)	9,8 (P)
Sklapanje brakova	3,6	3,5	3,5	3,5	3,3	2,3 (P)	3,2 (P)
Totalna stopa fertiliteta	1,96	1,92	1,89	1,87	1,86	1,83	-
Ukupne Migracije	364 221	377 709	369 621	387158	385 591	283 237 (P)	336 398

Izvor: autor prema podacima Institut national de la statistique et des études économiques,

dostupno na: <https://www.insee.fr/en/accueil>

Tablica 11 prikazuje demografske pokazatelje u Francuskoj. Natalitet kontinuirano pada i pada totalna stopa fertiliteta u razdoblju od 2015. godine do 2021. godine, dok stopa mortaliteta ostaje relativno konstantna u razdoblju od 2015. godine do 2021. godine. Iz toga bi se moglo zaključiti kako, iako je totalna stopa fertiliteta ispod 2,1, razlog rasta stanovništva je

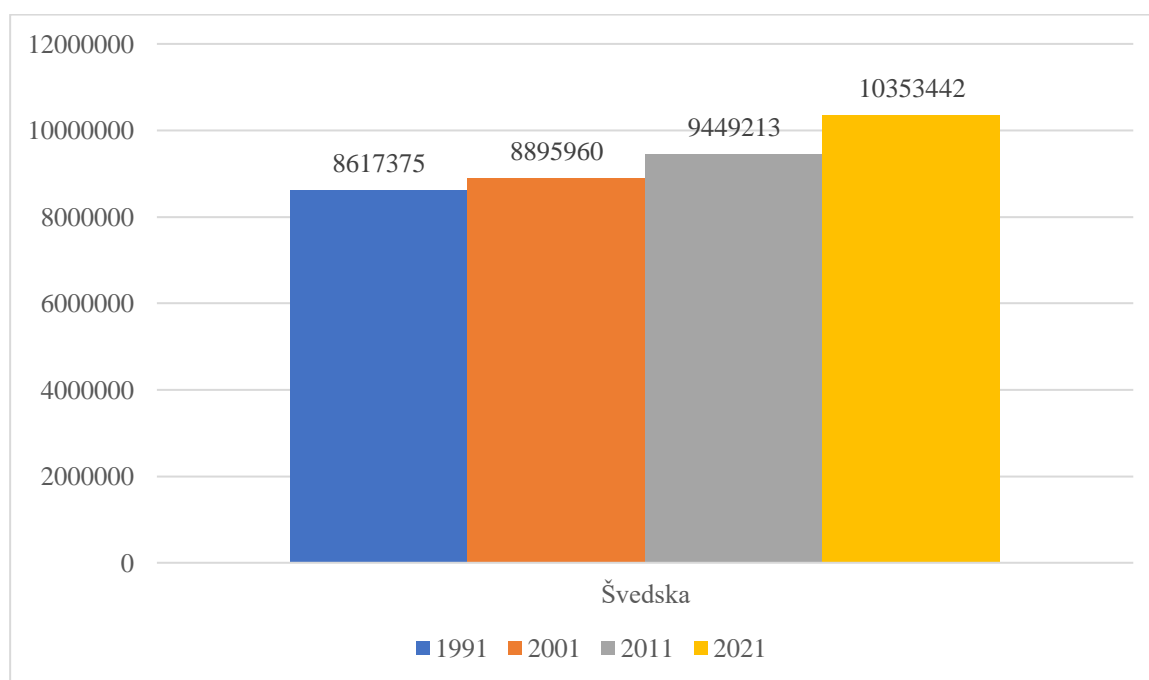
prvenstveno zbog stalnog rasta broja migranata koji dolaze živjeti u Francusku. Broj sklopljenih brakova u Francuskoj je ostao relativno konstantan u razdoblju od 2015. godine do 2021. godine, ali majke sve manje odlučuju imati djecu. Iako Francuska ima povećanje broja stanovnika i pozitivan prirodni priraštaj, Francuska je 2023. godine zbog povećanih troškova mirovina povećala dob za odlazak u mirovinu sa 62 godine na 64 godine.

4.2 Švedska

Švedska, za razliku od Francuske, je primjer politike prema obitelji u funkciji politike blagostanja. Radi se o politici koja je usmjerena poboljšanju materijalnih i društvenih uvjeta obitelji za imanje djece, dakle radi se o tome da država motivira roditelje da imaju željeni broj djece i da slobodno izaberu zajednicu u kojoj će živjeti. Populacijska politika Švedske se naziva još Skandinavski model politike prema stanovništvu.

Akademkinja Wertheimer Baletić (2006) ističe da je Švedska vlada donijela niz zakonskih mjera socijalne politike umjerene izjednačavanju životnog standarda obitelji s više djece imanje djece. Švedska je, tako već 1921. godine imala liberaliziran odnos prema pobačaju, a sredstva kontracepcije bila su u slobodnoj prodaji. Također, Švedska je uvela školske programe zdravstvenoga obrazovanja s naglaskom reprodukcijeskoga zdravlja, odnosno takozvani seksualni odgoj. Švedski model populacijske politike osim poticanja nataliteta, prvenstveno služi promicanju ravnopravnosti spolova i reproduktivnog zdravlja. Akademkinja Wertheimer Baletić ističe (2006) mjere i olakšice, koje, uz postojeći način i stil života u postojećim zajednicama, pozitivno utječu na demografsku obnovu. Tako je, primjerice u Švedskoj kao uobičajena, prihvaćena reprodukcijaska norma imati dvoje djece, a neke su mjere (primjerice, progresivni dječji dodatak prema broju djece) naročito poticajne za treće i daljnje dijete, do petog djeteta. Švedska je isto kao i Francuska uspjela povećati broj stanovnika u odnosu na 1991. godinu.

Grafikon 6 Broj stanovnika Švedske



Izvor: autor prema podacima Svjetske banke, 2022. godine, dostupno na:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=SE>

Grafikon 6 prikazuje broj stanovnika u Švedskoj koji je u konstantom porastu od 1991. godine do 2021. godine. Međutim tablica 12 prikazuje kako, iako je broj stanovnika rastao, taj je rast zbog rasta broja imigranata i njihovog udjela u ukupnom stanovništvu. Iz navedenog se može zaključiti kako je od 1991. godine do 2021. godine rast broja stanovnika ipak većinski zbog tog povećanja udjela imigranata u ukupnom broju stanovnika.

Tablica 12 Udio migranata u ukupnom stanovništvu

	2001	2011	2015
Ukupan broj stanovnika	8 895 960	9 449 213	9 799 186
Broj imigranata	1 003 798	1 384 929	1 639 771
Udio imigranta u stanovništvu	11,28	14,50	16,80

Izvor: autor prema podacima Svjetske banke, 2017. godine, dostupno na:

<https://data.worldbank.org/indicator>

5.Rasprava

Završnim se radom nastojalo istražiti stanje i izazovi demografskih trendova, te njihove posljedice na ekonomiju i društvo te ih usporedili s ostalim odabranim zemljama. Teorijski je predmet istraživanja obrađen kroz analizu ključnih demografskih pojmova. Zbog zanemarivanja demografske politike, kao i dugoročnih utjecaja demografskih „odluka“, Republika Hrvatska imati će problem s povećanjima troškova mirovina, zdravstva, radne snage i povećanjem produktivnosti. Problemi i posljedice demografskih promjena neće se moći rješavati „brzo“, odnosno u nekom kratkom roku, već će ti problemi dodatno narušiti stabilnost cijelog ekonomskog, ali i društvenog sustava. Izuzev migracijskih „pokušaja“, ključno će biti povećanje fertiliteta u dugom roku. Na temelju svih istraživanja utvrdilo se kako će u Republici Hrvatskoj i zemljama Europske unije moći doći do ublažavanja demografskih promjena samo uz pomoć pametne populacijske politike i poboljšanja ekonomskog razvoja zemalja. Primjer za to je Republika Francuska koja je, uz pomoć pravovremene i dugoročne pronatalitetne politike, dovela do povećanja fertiliteta iznad većine ostalih zemalja Europske unije.

Sve češće migracije u svijetu dovele su do potrebe integriranja migranata, jer bez kvalitetne integracije migranata u društvo doći će do problema takozvane ksenofobije u društvu i do nastanka radikalnih grupacija. Neke od sadašnjih problema fertiliteta u dugom roku bi se mogle riješiti, primjerice, poticajnom stambenom politikom za mlade obitelji, naknadama rođenja djeteta, besplatnim udžbenicima za učenike osnovnih i srednjih škola i besplatnim ili sufinanciranim vrtićima. Osim uvođenja demografskih mjera, potrebno je napraviti okvir gdje će obitelji moći balansirati privatni i poslovni život, te stvoriti podlogu za stvaranje kvalitetnih uvjeta za život. Stoga je uistinu važno osigurati „zaposlenje“ kao neku vrstu „početne osnovice demografske obnove“, a onda osigurati i podršku obiteljima za proširenje obitelji – bez ta dva faktora, teško da će doći do demografske obnove Republike Hrvatske.

6. Zaključak

Demografska slika zemalja Europske unije već je godinama loša i ekonomske posljedice demografskih promjena osjete sve zemlje Europskoj uniji. Upravo je zato nužna prilagodba na sve brže promjene u demografskim trendovima. Ekonomske posljedice demografskih promjena uključuju pritisak na državni proračun, mirovine, bruto domaći proizvod, rastuće troškove poslovanja. Kako bi se ublažile posljedice demografskih promjena nužno je nastaviti i kreirati kvalitetnu strategiju za natalitetnu i migracijsku politiku koja će doprinijeti održivom razvoju zemlje i održivoj demografiji zemlje. Pri tome, nužno je što hitnije shvaćanje uloge stanovništva za ekonomski razvoj, a to se često zanemaruje. Stanovništvo se javlja kroz svoju dvostruku ulogu: i kao proizvođač i kao potrošač. Ulaganje u nove tehnologije i globalizacija će pomoći da se poveća životni standard. Izazovi koji su postavljeni pred Republiku Hrvatsku su višestruki. Problemi poput negativni prirodni priraštaj, opadajući natalitet i migracija stanovništva, samo su dio demografskih problema. Kako bi se promijenili ti negativni trendovi nužno je da se stvori kvalitetna natalitetna politika, potiče imanje više djece i da se poboljša opći životni standard u Republici Hrvatskoj, kako je i naglašeno u završnom radu.

U Republici Hrvatskoj je nužna dugoročna strategija gospodarskog razvoja i demografska strategija koja će omogućiti dugoročnu demografsku revitalizaciju zemlje i ekonomski razvoj koji će omogućiti pravilnu distribuciju bogatstva. Dugoročno bi značilo i da se uistinu svi nositelji ekonomske politike bilo koje političke opcije dogovore i da se postigne konsenzus svih odgovornih kako je ovo pitanje uistinu prioritetno za dugoročnu opstojnost Republike Hrvatske. Ciljevi Republike Hrvatske trebaju se temeljiti, naravno, na suvremenim tehnologijama koji će omogućiti povećanje produktivnosti, ali i usmjereno restrukturiranje svih tradicionalnih sektora kao i poboljšanje uvjeta rada (i života) ruralnih sredina. Zato je važno pratiti buduće trendove i nova istraživanja, kako bi se mogli pratiti budući izazovi i posljedice tih trendova.

7.

Literatura

1. Akrap, A. (2006), Aktivni osiguranici i umirovljenici u Hrvatskoj: očekivani trendovi do 2031. godine, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 13, broj 2, str. 127-150
2. Akrap, A., Čipin, I. (2011), Usklađivanje poslovnoga i obiteljskoga života u Hrvatskoj: utjecaj na fertilitet, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 20, broj 1, str. 47-68
3. Akrap, A. (2015), Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051., *Bogoslovska smotra*, Vol. 85, broj 3, str. 855-868
4. Akrap, A. (2019), Stanovništvo u Hrvatskoj: Čimbenici silaznih trendova, *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 74, broj 3, str. 335-349
5. Bloom, D., Canning, D., and Fink, G. (2010), Implications of population ageing for economic Growth, *Oxford review of Economic policy*, 583-612
6. Chrisafis, A. (2016). French PM calls for ban on Islamic headscarves at universities. *The Guardian*. Preuzeto s <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/13/french-pm-ban-islamic-headscarves-universities-manuel-valls>
7. Drvenkar, N. (2022), Što demografska neravnoteža znači za hrvatsko gospodarstvo? Međuovisnost stanovništva i ekonomskog rasta, u: *Demografske zamke i zagonetke, Europa u energetsom labirintu, Perspektive*, ISSN 1848-140X, 12(1-2), Zagrebačka inicijativa, Zaklada Konrad Adenauer
8. Državni zavod za statistiku (2018), Statistički ljetopis 2018, dostupno na. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2018/sljh2018.pdf (pristupljeno 5.7.2023)
9. Državni zavod za statistiku (2021), Konačni popis <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (pristupljeno 15.4.2023)
10. Institut national de la statistique es des etudes economiques <https://www.insee.fr/en/accueil> (pristupljeno 8.3.2023)
11. Mercer Cfa institute golbal pension index <https://www.mercer.com/content/dam/mercer/attachments/private/gl-2021-global-pension-index-mercer.pdf> (pristupljeno 4.4.2023)
12. Demografski godišnjak <https://demografijaimladi.gov.hr/UserDocsImages/Dokumenti/DEMOGRAFSKI%20GODI%20NJAK%20SREDI%20C5%A0NJEGA%20DR%20UR>

[EDA%20ZA%20DEMOFRAFIJU%20I%20MLADE_2022.%20GODINA.pdf](#)

(pristupljeno 19.6.2023)

13. Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_protection_statistics_-_pension_expenditure_and_pension_beneficiaries (pristupljeno 2.5.2023)
14. Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Productivity_trends_using_key_national_accounts_indicators (pristupljeno 30.8.2023)
15. Hrvatski mirovinski zavod, <https://www.mirovinsko.hr/> (18.7.2023)
16. Ivanda, K. (2017), Demografija Hrvatske: stanje, zablude i perspektive, *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, Vol. 8, broj 31, str. 10-15
17. Koopmans, R. (2009), Tradeoffs between equality and difference: Immigrant integration, multiculturalism, and the welfare state in cross-national perspective, *WZB Discussion Paper*, No. SP IV 2008-701
18. Lovrinčević, Ž. (2019), Ovisi li dugoročni gospodarski rast Hrvatske o demografiji ili pak proizvodnosti? *Ekonomski pregled*, Vol 70, broj 3, str. 380-410
19. Miletić, Z. (2018), Utjecaj demografske promjene na makroekonomske trendove, *Poslovna izvrsnost*, Vol 12, broj 2
20. Milinković, D. (1994), Demografska struktura i mirovinski sustav, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 1, bro 2, str. 141-149
21. Milinković, D. (1996), Populacijska politika, *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 3, broj 1, str. 99-109
22. Nejašmić, I., Štambuk, M. (2003), Demografsko stanje u neurbanim naseljima Republike Hrvatske, *Društvena istraživanja*, Vol. 12, broj 3-4, str. 65-66
23. Nestić, D. (2008) Starenja stanovništva i financiranje mirovine u Hrvatskoj, Ekonomski institut Zagreb
24. Obadić, A., Smolić, Š. (2008), Ekonomske i socijalne posljedice starenja stanovništva, *Ekonomski istraživanja*, Vol. 21, broj 2, str. 86-98
25. Puljiz, V. (2007), Hrvatski mirovinski sustav: korijeni, evolucija i perspektive, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 14, broj. 2, str. 163-192
26. Svjetska banka, <https://data.worldbank.org/indicator> (pristupljeno 8.5.2023)
27. Arhivanalitika.hr, <https://arhivanalitika.hr/blog/dijagnostika-bolesti-hrvatskog-obrazovnog-sustava-drugi-dio/> (pristupljeno 5.7.2023)
28. Wertheimer- Baletić, A. (1999), Stanovništvo i razvoj, Mate

29. Wertheimer-Baletić, A. (2006), Eksplicitna i implicitna populacijska politika u europskim zemljama, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 4, broj 1, str. 1-22

Popis tablice

Tablica 1 Prosječna starost u RH	12
Tablica 2 Natalitet i mortalitet na tisuću stanovnika, 2021., odabrane zemlje	14
Tablica 3. Totalna stopa fertiliteta	15
Tablica 4 Migracijski saldo u RH, odabrane godine.....	16
Tablica 5 Broj upisanih učenika i studenata prema razini obrazovanja.....	19
Tablica 6 Stanovnici stariji od 15 godini prema završenoj školi i spolu	20
Tablica 7 Projekcija javnih izdataka za obrazovanje kao udio u BDP-u	20
Tablica 8 Godišnja stopa rasta ukupne faktorske proizvodnosti.....	22
Tablica 9 Udio osobne potrošnje u BDP-u, 2021., odabrane zemlje	23
Tablica 10 Ocjena kvalitete mirovinskih sustava prema Merceru	26
Tablica 11 Odabrani demografski pokazatelji u Francuskoj na 1000 stanovnika, odabrane godine	29
Tablica 12 Udio migranata u ukupnom stanovništvu	31

10. Popis slika

Slika 1 Dobno spolna piramida s popisa stanovništva 2001. godine i popisa stanovništva 2011. godine.	10
Slika 2 Projekcija dobno spolne piramide za 2051. godini	11
Slika 3 Prosječna starost majke pri prvom porodu, 1992.-2021.	13
Slika 4 Produktivnost radne snage u EU, 199.-2022.....	21

11. Tablica grafova

Grafikon 1 Popis stanovništva Hrvatske od 1971. do 2021. godine	6
Grafikon 2 Prirodno kretanje stanovništva u razdoblju od 2012. do 2021. godine.....	7
Grafikon 3 Udjel stanovništva prema starosti	9
Grafikon 4 Odnos broja korisnika mirovina i osiguranika.....	25
Grafikon 5 Potrošnja za mirovine, udio u BDP-u, 2021 godina, %	27
Grafikon 6 Broj stanovnika Švedske.....	31